

परिच्छेद : एक

परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

कुनै पनि शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया वा क्रियाकलापबाट बालबालिकाहरूमा देखापरेको व्यवहार वा व्यवहारिक परिवर्तनको लेखाजोखा गर्नु, व्यवहारिक परिवर्तन थाहा पाउनु, शैक्षिक प्रगति-अवनति थाहा पाउनु मूल्याङ्कन हो । शिक्षाविद् टेलरको शब्दमा “वास्तविक रूपमा शैक्षिक उद्देश्यहरूलाई कुन हदसम्म प्राप्त गर्न सकियो भनी किटान गर्ने प्रक्रिया मूल्याङ्कन हो” (शर्मा एण्ड शर्मा, २०५४) । त्यस्तै शिक्षाको शब्दकोशले भनेको छ “मूल्याङ्कनकर्ताद्वारा कुनै पनि वस्तुको मूल्य निर्धारण गर्न अपनाइएको प्रक्रिया नै मूल्याङ्कन हो ।” त्यसै गरी थर्नडाइक र हेगनका अनुसार “शिक्षाको कुनै एक पक्षको उद्देश्य थाहा पाउनु वा उद्देश्यहरू कुन मात्रामा पूरा भए भनी थाहा पाउनुलाई मूल्याङ्कन भनिन्छ ।” यसर्थ विद्यार्थीहरूको आन्तरिक र बाह्य प्रगति थाहा पाउन गरिने प्रक्रिया नै मूल्याङ्कन हो । विद्यार्थीहरूमा उपलब्ध भएका सीप र सीप अभिवृद्धिको लेखाजोखा गर्न, व्यक्तित्व विकास गर्न संचालन गरिने निरन्तर प्रक्रिया नै मूल्याङ्कन हो ।

Stuffle bean ले निर्णय गर्नका लागि आवश्यक सूचना प्राप्त गर्नुलाई मूल्याङ्कन भनेका छन् । Cronbach ले कुनै शैक्षिक कार्यहरूका वारेमा निर्णय गर्न सङ्कलन गरिएको सूचनालाई मूल्याङ्कन हो भनेका छन् । त्यसै गरी Gronlund ले कुनै पनि वस्तुको मूल्य निर्धारण गर्ने प्रक्रिया मानेका छन्, (शर्मा एण्ड शर्मा, २०५४) ।

माथिका परिभाषाहरूलाई हेर्दा भन्न सकिन्छ कि शिक्षण सिकाइ वातावरणमा विद्यार्थीहरूको प्रगति जाचन अपनाइने प्रकृत्यालाई मूल्याङ्कन भनिन्छ । यसको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीको शैक्षिक स्तर पत्ता लगाइ उनीहरूको क्षमता र कमी कमजोरीहरू पहिचान गरी सुधारात्मक रूपबाट पृष्ठपोषण दिनु हो ।

वास्तवमा हरेक विषयहरूमा विद्यार्थीहरूले के कति मात्रामा सिके र त्यो सिकाइ सन्तोषजनक छ वा छैन भनेर निर्णय गर्नु मूल्याङ्कन हो जसको लागि शिक्षकहरूले विद्यार्थीहरूले के-कति ज्ञान र सीपहरू हासिल गरे भनी थाहा पाउन उनीहरूको व्यवहार अवलोकन गर्दछन्, गृहकार्य दिन्छन्, एकाइ, मासिक, त्रैमासिक, अर्ध-वार्षिक र वार्षिक परिक्षाहरू सञ्चालन गर्छन्, मौखिक प्रश्नहरू गर्दछन् । यी माध्यमहरूबाट विद्यार्थीहरूले के-कति ज्ञान र सीपहरू हासिल गरे भन्ने कुरा निर्धारण गर्नु र यी सिकाइ सन्तोषजनक छ वा छैन भनेर निर्णय गर्नु मूल्याङ्कन हो । अतः विद्यालयमा सञ्चालन गरिने विभिन्न प्रकारका परिक्षाहरू, अवलोकन, गृहकार्य आदि मूल्याङ्कन अन्तर्गत आउँछन् ।

मूल्याङ्कनको परिवर्तित धारणाअनुसार शिक्षासम्बन्धी प्रत्येक व्यक्तिको दृष्टिकोण समयअनुसार परिवर्तन भएको पाइन्छ । सुरु-सुरुमा शिक्षाको उद्देश्य अङ्कगणितीय र पढाइ लेखाइ सम्बन्धी ज्ञान प्रदान गर्नु थियो । विद्यार्थीहरूमा कण्ठ गर्ने बानीको विकास गराउने गरिन्थ्यो तर आज विद्यार्थीको व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउनु पर्दछ, उनीहरूको चौतर्फी विकासमा ध्यान दिनुपर्दछ भन्ने मान्यता अघि बढेको पाइन्छ ।

हाम्रो देशमा निर्माणात्मक मूल्याङ्कनभन्दा पनि निर्णयात्मक मूल्याङ्कनको प्रचलन बढी छ । कोर्सको अन्तमा गरिने मूल्याङ्कन लाई निर्णयात्मक मूल्याङ्कन भनिन्छ, जहाँ निश्चित समयसम्म अध्ययन अध्यापन भइसकेपछि उक्त कोर्सको उद्देश्य के कति पूरा भयो भनेर मूल्याङ्कन गरिन्छ । यस्तो मूल्याङ्कनले कुनै पनि विद्यार्थीलाई कक्षा चढाउने वा नचढाउने भनेर निर्णय समेत गर्दछ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कन प्रणालीमा विद्यार्थीमा सिकाइ उपलब्धिहरूको लेखाजोखा मात्र नगरी त्यसका आधारमा शिक्षण सिकाइमा आवश्यक सुधार गरिन्छ । यसबाट शिक्षण सिकाइका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुन्छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कन शैक्षिक कार्यक्रमको सुधारका लागि प्रयोग गरिन्छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कन अन्तर्गत उदार कक्षोन्नति नीति, निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गरिएको छ । यसमा पनि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली बढी प्रभावकारी देखिन्छ ।

निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको अवधारणालाई दृष्टिगत गर्दा प्राय सबै शिक्षा आयोगका प्रतिवेदनमा सुधारात्मक तथा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीमा जोड दिएको पाइन्छ । राष्ट्रिय

शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन २०११ मा विद्यार्थीको सर्वाङ्गीण पक्षको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख छ । सर्वाङ्गीण राष्ट्रिय शिक्षा समितिको प्रतिवेदन २०१८ मा प्राथमिक तहको विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन मौखिक र व्यवहारिक हुनुपर्ने उल्लेख गरिएको छ । राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना २०२८-३२ मा सुधारात्मक र निरन्तर मूल्याङ्कन योजना प्राथमिक विद्यालयमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनमा विभिन्न औजारहरूको आधारमा गर्नुपर्ने उल्लेख राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन २०४९ मा निरन्तर र नियमित मूल्याङ्कनमा जोड दिएको छ । उच्चस्तरीय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन २०५५ ले बर्तमान परीक्षा प्रणाली अनुपयुक्त भएको कुरा उल्लेख गरेको छ । आयोगले विद्यार्थीले विद्यालय छाड्ने र कक्षा दोहोर्न्याउनेका सङ्ख्या अधिक रहनुको प्रमुख कारण वार्षिक परीक्षा प्रणाली रहने कुरा उल्लेख गरेको छ । दसौं पञ्चवर्षिय योजनाले समेत निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्नुपर्नेमा जोड दिएको पाइन्छ । सोही विकसित अवधारणालाई यस अध्ययनको विषयवस्तु बनाइएको छ ।

१.२ समस्याको कथन

नेपालको शिक्षाको विकासका लागि सरकारी गैरसरकारी तथा अन्तराष्ट्रिय सङ्घ, संस्थाहरू लागिपरेका छन् । शिक्षाको विकास गर्ने हेतुले विद्यालय भवनहरू निर्माण तथा पुनर्निर्माण गर्ने, भौतिक सुविधाहरू उपलब्ध गर्ने, पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तकहरू परिमार्जन गर्ने, शिक्षक तालिम दिने, प्राथमिक शिक्षासम्बन्धी विभिन्न अध्ययन अनुसन्धान गर्ने जस्ता कार्य भइरहेका छन् । तर यी सम्पूर्ण प्रयासको बावजूद पनि अपेक्षाकृत रूपमा शिक्षाको विकास हुन सकेको छैन । किनकि प्राथमिक विद्यालयमा सहज विद्यार्थी भर्ना प्रतिशत बढी देखिएता पनि वास्तविक विद्यार्थी भर्ना प्रतिशत बढी हुन सकेको छैन । अर्को तर्फ भर्ना भएका कतिपय विद्यार्थीहरू वीचैमा विद्यालय छोड्छन् र कतिपयले कक्षा दोहोर्न्याउछन् ।

नेपालको सन्दर्भमा शिक्षा विकासका लागि राज्यले ठूलो धनराशी खर्च गरिरहेको छ । तथापि आशातित उपलब्धि हासिल भएको देखिदैन । यसका विभिन्न कारणमध्ये विद्यमान मूल्याङ्कन प्रणाली पनि एक मानिन्छ । मूल्याङ्कन परिपाटी सुधारका निम्ति निर्माणात्मक मूल्याङ्कन अन्तर्गत निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली शैक्षिक सत्र २०५७/२०५८ बाट

नेपालका केही जिल्लामा कक्षा १-३ मा लागू हुँदै आएको छ । सामुदायिक विद्यालयमा यस किसिमको निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको के-कस्तो प्रभाव रह्यो ? यस प्रणालीबाट विद्यालयमा विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धि कतिका सुधार आउन सक्यो ? कक्षा छाड्ने दर, दोहोर्‍याउने दर र उपलब्धि दर, कक्षोन्नति दरमा के-कति सुधार हुन सक्यो ?, शिक्षक अभिभावकमाथि यसले कति प्रभाव छोड्न सक्यो ? आदि प्रश्नहरू व्यापक रूपमा चासोको विषय बनिरहेको सन्दर्भमा सामुदायिक विद्यालयमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रभाव शिर्षकलाई छानी त्यसैमा यस अध्ययन केन्द्रित गरिएको छ ।

१.३ अध्ययनको महत्व

शैक्षिक क्षेत्र अर्न्तगत विभिन्न समस्याहरू हुन सक्दछन् । शिक्षा क्षेत्रसंग सम्बन्धित रही गरिने अध्ययन अनुसन्धान एवम् शोधहरूको मुख्य औचित्य सम्बन्धित क्षेत्रमा विद्यमान रहेका समस्याहरू, कमी कमजोरीहरू तथा त्यहाँको वस्तुस्थिति बारेमा यथार्थ सूचनाहरू प्राप्त गरी ती सूचनाहरूको आधारमा निष्कर्ष निकाली सम्बन्धित क्षेत्रमा सुधार, सुझाव र सल्लाह प्रदान गर्नु रहेको हुन्छ । शिक्षाको परिमाणात्मक रूपमा विकास र विस्तार हुनुभन्दा पनि त्यसको साथसाथै गुणात्मक विकासको पनि त्यत्तिकै ध्यान पुर्‍याउन अति जरुरी हुन्छ । यसो गरिएमामात्र लगानी अनुसारको प्रतिफल समेत प्राप्त हुन्छ र विद्यमान शैक्षिक क्षतिलाई समेत न्यून गर्न सकिन्छ ।

प्राथमिक तहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनद्वारा विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धिका लेखाजोखा गरिनु, शिक्षण विधि विद्यार्थी केन्द्रित हुनु, क्रियाकलापमा आधारित शिक्षण सिकाइ हुनु आदि जस्ता महत्वपूर्ण पक्षहरूमा त्यति धेरै सुधार हुन विद्यार्थीहरूको कक्षा छाड्ने, कक्षा दोहोर्‍याउने दर सबैभन्दा उच्च देखिनुले पनि यस कुराको पुष्टी हुन्छ । विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धि सम्बन्धी सूचनाहरू प्राप्त गरि त्यसका आधारमा विद्यार्थीहरूलाई समयमै पृष्ठपोषण प्रदान गरी सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ । तर यसका लागि विद्यार्थीहरूको निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रभावकारीता अत्यन्तै महत्वपूर्ण हुन्छ । तर यसलाई शिक्षकले प्रभावकारी ढङ्गबाट लागु गर्न सक्नुपर्दछ ।

विद्यार्थीहरूको निरन्तर मूल्याङ्कनभिन्न विभिन्न पक्षहरू समावेश हुन्छन् तरपनि निरन्तर मूल्याङ्कनलाई विद्यार्थीको उपलब्धिको मूल्याङ्कन गर्ने नियमित र व्यवस्थित प्रक्रियाभिन्न समेट्न नसकिएको अवस्था विद्यमान छ । यस अध्ययनको शीर्षकद्वारा विद्यार्थीहरूको उदार कक्षोन्नति व्यवस्था लागु गरिएको वा नगरिएको बारे यथास्थिति पत्ता लगाउने कार्यलाई यस अध्ययनको मुख्य औचित्य मानिएको छ ।

तसर्थ यस अध्ययनले विद्यार्थीहरूको निरन्तर साथै त्यसको आधारमा उदार कक्षोन्नति व्यवस्थाको कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था र त्यसको मूल्याङ्कनको कार्यान्वयन हुनुमा प्रभाव गर्ने तत्वहरूको पहिचान गरिने कार्यलाई आफ्नो मुख्य औचित्यको रूपमा लिइएको छ ।

१.४ अध्ययनको उद्देश्य

यस अध्ययनको उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

- क) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन व्यवस्थाबारे सामुदायिक विद्यालयमा कार्यरत शिक्षकहरूको अवधारणा पत्ता लगाउनु ।
- ख) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयनको अवस्था पत्ता लगाउनु ।
- ग) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरू पत्ता लगाउनु ।
- घ) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने क्रममा देखिएका समस्या समाधानका उपायहरू सुझाउने ।

१.५ अनुसन्धानात्मक प्रश्न

यस अध्ययनका निम्न लिखित अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू राखिएका छन् ।

- क) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन एवम् उदार कक्षोन्नति सम्बन्धमा सरोकारवालाको अवधारणा के छ ?
- ख) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन निर्दिष्ट गरिएका विद्यालयहरूमा के कसरी कार्यान्वयन गरिएको छ ?

- ग) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रयोगका क्रममा के कस्ता समस्याहरू देखा परेका छन् ?
- घ) यस प्रणालीको कार्यान्वयनमा देखा परेका समस्याको प्रभावकारी समाधानका उपायहरू के-के हुन सक्दछन् ?

१.६ अध्ययनको परिसीमा

शैक्षिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित गरी गरिने अनुसन्धानको क्षेत्र ज्यादै व्यापक हुन्छ । विद्यार्थी मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित समस्या हाम्रो देशको कुनै एउटा क्षेत्र र जिल्लासम्म मात्र सीमित छैन । प्रत्येक विद्यालयमा मूल्याङ्कन सम्बन्धी समस्या रहेका हुन सक्दछन् । यसको अध्ययन राष्ट्रव्यापी रुपबाट समेत गर्न सकिन्छ । तर एक निश्चित समयावधि, सीमित साधन श्रोत अर्न्तगत प्रत्येक क्षेत्र, प्रत्येक विद्यालय र प्रत्येक समस्याहरू बारे अध्ययन अनुसन्धान गर्नु ज्यादै कठिन हुन जान्छ । यस अध्ययनलाई चितवन जिल्ला रत्ननगर नगरपालिकाभित्र सञ्चालित ४ विद्यालयहरू अर्न्तगत सीमित रही अध्ययन गरिएको छ ।

परिच्छेद : दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका

अध्ययनको विषयसँग सम्बन्धित पूर्व जानकारी राख्नु अध्ययनकर्ताको लागि अपरिहार्य हुन्छ । यसले तत् सम्बन्धी ज्ञानमा रहेको रिक्तताबारेमा जानकारी दिन्छ । जसले गर्दा यस अध्ययनमा सो रिक्तता पूरा गर्ने प्रयास साथै साहित्यको पुनरावलोकनले आफूले प्राप्त गरेको जानकारीलाई बल पुऱ्याउन पनि सहयोग गर्दछ । तसर्थ यो परिच्छेदमा अध्ययनको विषयसँग सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन गरिएको छ ।

२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

सामुदायिक विद्यालयमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रभाव शीर्षकमा आधारित भएर तयार पारिएको यस शोध अध्ययनलाई गुणात्मक र प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले विद्वान र अनुसन्धानकर्ताद्वारा व्यक्त आफना विचार, अप्रकाशित प्रतिवेदन तथा पत्रपत्रिकाहरू, लेख, रचना, सुभाष तथा तथ्याङ्कहरूलाई साहित्यको पुनरावलोकनको रूपमा अध्ययन गरिएको थियो ।

मूल्याङ्कन भनेको उद्देश्यहरूको जाँच गर्नु वा निर्धारण गर्नु हो । सिकाइ उपलब्धिहरू के कति मात्रामा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरे भनेर त्यसको लेखाजोखा गर्नु हो । मूल्याङ्कनकर्ताद्वारा कुनै पनि विषयवस्तुको मूल्य निर्धारण गर्न अपनाइएका प्रक्रिया हो । कुनै पनि विषयवस्तुको मूल्य निर्धारण गर्ने साथै सम्पूर्ण शैक्षिक उपलब्धिहरूको सही लेखाजोखा वा परीक्षण गर्ने माध्यम हो, (पन्थ, २०६५:२२) । विद्यार्थीले उद्देश्यगत रूपमा के कति ज्ञान हासिल गरे भन्ने सन्दर्भ नै मूल्याङ्कनको अवधारणासँग जोडिएको पाइयो ।

साधारण अर्थमा पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरेका सिकाइ उपलब्धिहरू शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाबाट विद्यार्थीले के कति सम्म हासिल गर्न सकेको जानकारी गर्ने निश्चित तौरतरिका नै मूल्याङ्कन हो । तसर्थ विद्यार्थीले प्राप्त गरेको ज्ञान राम्रोसँग थाहा पाउन प्रयोग गरिएको कुनै पनि विधि मूल्याङ्कन हो । विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा सिकाइ सम्बन्धी सूचनाहरूको

संकलन, विश्लेषण र प्रयोग गर्ने कार्य हुन्छ । विद्यार्थी मूल्याङ्कनबाट प्राप्त सूचनाहरू शिक्षण सिकाईमा सुधार गर्न तथा विद्यार्थी, शिक्षक तथा अन्य सरोकारवालाहरूलाई पृष्ठपोषण दिन प्रयोग गरिन्छ । (निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन शिक्षक निर्देशिका, २०६४: १)

मूल्याङ्कन एउटा आधुनिक वैज्ञानिक धारणा हो जुन व्यापक हुन्छ । यसले गुणात्मक र सङ्ख्यात्मक मापनको साथै पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, शिक्षण उद्देश्य शिक्षण प्रक्रिया शिक्षण सामग्री आदिको समेत लेखाजोखा गर्दछ । कुनै पनि वस्तु प्रक्रिया तथा घटनाको परिमाणलाई गुणात्मक मूल्याङ्कन भनिन्छ । कुनै पनि वस्तु, प्रक्रिया तथा घटनाको परिमाणलाई गुणात्मक स्वरूप दिन्छ, यसले गुणको परिमाणलाई उपयुक्त अनुपयुक्तको विभिन्न वर्गमा स्तरीकरण गरी यसको स्वरूपबारे पनि दृष्टिकोण प्रदान गर्दछ, (जवरा, श्रेष्ठ, रञ्जितकार, २०६५:२९) ।

यसरी यी कुरालाई आधार मान्दा पाठ्यक्रमले आधार मानेको कुरा विद्यार्थीहरूले सिके वा सिकेनन् भन्ने पक्षसंग सम्बन्धित भएर आउने प्रसङ्ग नै मूल्याङ्कन हो । मूल्याङ्कनले उपलब्धि हासिल भएको तथ्यलाई प्रष्ट पार्ने कार्य गर्दछ ।

Gronlund (1997) ले मूल्याङ्कन लाई यसरी परिभाषित गरेको पाइन्छ । सामान्यतया मूल्याङ्कन लाई मूल्य अङ्कन गर्ने प्रक्रियाको रूपमा लिइन्छ । मूल्याङ्कनअर्न्तगत सिकारुको व्यवहारको गुणात्मक र परिमाणात्मक दुवैको विवरणको साथै त्यस व्यवहारसँग सम्बन्धित मूल्य निर्धारण गर्दछ, (जवरा, श्रेष्ठ, रञ्जितकार, २०६५:२९) ।

तसर्थ मूल्याङ्कन भन्नाले विद्यार्थी तथा सिकारुको शैक्षिक उपलब्धि पहिचान गरी पृष्ठपोषण प्रदान गर्दछ । साथै कुनै पनि वस्तु, क्रिया घटना वा विषयमा अन्तरनिहित मूल्यको व्यवस्थित वैज्ञानिक प्रत्यक्ष, योजनाबद्ध र अनुशासित तरिकाबाट लेखाजोखा गर्ने प्रक्रिया नै मूल्याङ्कन हो ।

मूल्याङ्कन विभिन्न तरिकाले कुनै निश्चित तह वा विषयका उद्देश्य विद्यार्थीको व्यवहारमा लागु भयो भएन भनी लेखाजोखा गर्ने कार्य विद्यार्थी मूल्याङ्कन हो । (शर्मा एण्ड शर्मा,

२०५८: १३०) विद्यार्थीको शिक्षण कार्य लगायत अतिरिक्त क्रियाकलाप सङ्गलन भए नभएको सङ्गलन भएर के कति प्रगति गरेको छ, निरन्तर रूपले मूल्याङ्कन गरिनुपर्दछ । शिक्षामा भइरहेको शैक्षिक त्रुटि विभिन्न कारणले हुनसक्छ । विद्यार्थी आफैँ यस्तो लगानी हो जसको कारणले पनि शैक्षिक त्रुटि हुन सक्छ । उसले पाठक्रममा निर्धारित लक्ष्यहरू हासिल नगर्न सक्दछ । उसलाई सिकाईमा विभिन्न समस्याहरू पर्न सक्दछन् । शिक्षणद्वारा उसको व्यक्तित्वको सन्तुलित विकास नहुन सक्दछ । यो नहोस भन्ने हेतुले पनि विद्यार्थीको मूल्याङ्कन निरन्तर रूपले गरिरहनु पर्दछ ।

विद्यार्थीलाई पास फेल गर्ने लगायत उसलाई सुधार गर्ने प्रकारका मूल्याङ्कन पद्धतिलाई जोड दिनुपर्दछ, (जवरा, श्रेष्ठ, रञ्जितकार, २०६५:३२) । विद्यार्थीलाई श्रेणीकरण गर्ने तथा सुधार गर्ने आशयले मूल्याङ्कन गरिन्छ ।

विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा ज्ञानको मात्र मूल्याङ्कन नभई सीप तथा व्यवहारिक विकासको समेत लेखाजोखा गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसैले विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्दा लिखित परीक्षामा मात्र सीमित रहनु हुँदैन । लिखित परीक्षाले विद्यार्थीको उपलब्धि मात्र थाहा पाउने हुँदा सीप विकास तथा व्यवहारिक विकासका लागि मौखिक परीक्षा, प्रयोगात्मक परीक्षा, अवलोकन आदिको निरन्तर प्रयोग गरिनु पर्दछ, (शर्मा एण्ड शर्मा २०५८: १३०-१३१) । विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्दा विद्यार्थीका अतिरिक्त क्रियाकलापको पनि लेखाजोखा गर्नुपर्ने हुन्छ । उद्देश्यगत रूपले विद्यार्थीहरूले के-कति मात्रामा ज्ञान हासिल गर्दछ भन्ने कुरालाई नै मूल्याङ्कनले जोड दिएको पाइन्छ ।

Patel ले आफ्नो पुस्तक Educational Evaluation (1993) मा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यलाई आन्तरिक मूल्याङ्कन को रूपमा लिइनुपर्ने उल्लेख गर्दै उनले यसबाट निम्न लिखित कुरा उल्लेख गरेका छन् :

क) आन्तरिक मूल्याङ्कन निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको अभिन्न अङ्गको रूपमा लिइनु पर्दछ । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनप्रणालीमा विद्यार्थीका सम्पूर्ण पक्षहरूको व्यापक र सघन मूल्याङ्कन गरिनुपर्दछ । मूल्याङ्कनद्वारा विद्यार्थीको शैक्षिक

उपलब्धिहरू, व्यक्तित्व व्यवहारहरू साथै शैक्षिक उद्देश्यहरू अन्तर्गत तिनवटै क्षेत्रहरू अन्तर्गत सम्पूर्ण पक्षको मूल्याङ्कन समेटिनु पर्दछ ।

- ख) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन लाई सम्पूर्ण शैक्षिक कार्यक्रम अन्तर्गत गरिनुपर्दछ र यसले विद्यार्थीको उपलब्धि स्तरलाई प्रमाणित गर्नुभन्दा पनि विद्यार्थीको उपलब्धि सुधार गर्न तर्फ विशेष रूपले प्रयोग गरिनु आवश्यक हुन्छ ।
- ग) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई अन्तिम परीक्षा वा वार्षिक परीक्षाको रूपमा पूरकको रूपमा प्रयोग गरिनुपर्दछ ।
- घ) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा समावेश हुने प्रश्नको स्तरीकृत प्रक्रियाबाट अङ्कन गरिनु आवश्यक हुदैन । यिनीहरू अन्तर्गत कतिपय प्रश्नहरू व्याख्यात्मक रूपबाट पनि समाधान गर्न सकिन्छ । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनबाट प्राप्त हुने अङ्कन अभिलेखलाई छुट्टै राख्नुपर्दछ । अन्य अङ्कनहरूसँग समिश्रण गरी औसत अङ्कमा रूपान्तरण गर्नुहुदैन ।
- ङ) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सकेसम्म वस्तुगत हुनुपर्दछ र यो पक्षपात रहित हुनुपर्दछ । निरन्तर मूल्याङ्कन एकाइ परीक्षा, मौखिक परीक्षा, प्रयोगात्मक परीक्षा, कक्षाकार्य, गृहकार्य अवलोकन स्केलहरू परीक्षणहरू, सामाजिक र सांस्कृतिक क्रियाकलापमा सहभागिता आदि जस्ता कुराहरूमा आधाररित रहेर निर्माण गरिनु पर्दछ ।

उनले निरन्तर मूल्याङ्कनद्वारा विभिन्न Items को अंकभार निर्धारण गर्दा परीक्षाको २५ प्रतिशत दुई माध्यम परीक्षाको २५ प्रतिशत दक्षता परीक्षणको १० प्रतिशत गृहकार्य तथा कक्षा कार्यको १० प्रतिशत terms paper को १० प्रतिशत तथा प्रत्येक Assignment (१० मध्ये प्रत्येक १ विषय) २५ प्रतिशतको दरले जम्मा गरी १०० अङ्कन गरिनुपर्ने उल्लेख गरेका छन् ।

साथै उनले अतिरिक्त पाठ्यक्रमीय क्रियाकलापहरूको मूल्याङ्कनगर्दा पुस्तकालय कार्य, खेलकुद तथा खेल कार्यहरू वादविवाद, चित्रकला, खेलकुद अध्ययन वृत्तचित्र तथा शैक्षिक भ्रमणहरू गरी ५ वटा क्षेत्रहरूमा क्रमशः २०/२० प्रतिशतका दरले जम्मा १०० प्रतिशत अङ्क प्रदान गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरेका छन् ।

विद्यार्थीलाई पृष्ठपोषण प्रदान गर्न मूल्याङ्कन आवश्यक हुन्छ । पृष्ठपोषणको व्यवस्थापन गर्दा विद्यार्थी सिकाइमा महत्वपूर्ण योगदान पुग्न सक्ने कुरामा जोड दिएका छन् । यसको अर्थ मूल्याङ्कन भनेको परीक्षाको अङ्कन प्रोजेक्टको नतिजा मात्र दिनु भन्दा ज्यादा हो । यसले विद्यार्थीका सवल र दुर्बल पक्षहरू औँल्याउछ र कसरी उनीहरूका प्राप्तिमा सुधार ल्याउन सकिन्छ भन्ने उपयोगी सूचनाहरू समेत समावेश गरेको हुन्छ, (शर्मा एण्ड शर्मा २०५८: १३०-२८५) । विद्यार्थीको सवल तथा दुर्बल पक्षको निदान गरी उसमा पृष्ठपोषण दिई सुधार गर्नु नै मूल्याङ्कन हो ।

Sylar and Alexander (1973) ले आफ्नो पुस्तक *Planning Curriculum for School* मा विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धि वा प्राप्तिहरूलाई स्तरीकृत र निरन्तर रुपबाट गरिनु पर्ने भन्दै अगाडि भन्दछन :

विद्यार्थीहरूका उपलब्धिको मूल्याङ्कन लागतदेखि आगतको क्रममा प्राप्त हुने सम्पूर्ण तत्वहरूको आधारमा गर्नुपर्दछ । वर्तमान केही व्यवसायिक मूल्याङ्कनलाई औपचारिक शैक्षिकको एउटा मूल्याङ्कन अन्तरनिहित प्रक्रिया हो ।

प्राथमिक पाठ्यक्रम दिग्दर्शन (२०५७ परिमार्जित सहित) ले निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीका विशेषताहरू निम्नानुसार हुने उल्लेख गरेको थियो ।

क) हरेक शिक्षण क्रियाकलापसँग र आवश्यकता अनुसार समय समयमा गरिने मूल्याङ्कन निरन्तर मूल्याङ्कन हो ।

ख) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनले औपचारिक मूल्याङ्कनमा जोड दिन्छ । यस मूल्याङ्कन प्रक्रियामा कुनै पनि समयमा मूल्याङ्कनका विभिन्न माध्यम लिखित, मौखिक, प्रश्नोत्तर अवलोकन विषयमा गरेका काम आदिबाट विद्यार्थीको समग्र पक्षको मूल्याङ्कन गरिन्छ ।

ग) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सुधारात्मक उद्देश्यका लागि अपनाइन्छ । यो मूल्याङ्कन प्रक्रिया विद्यार्थीलाई कक्षा चढाउने कुराको निर्णय लिनभन्दा पनि प्रभावकारी शिक्षण सिकाइका लागि पृष्ठपोषण लिन उपयोग गरिन्छ ।

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप (२०६३) ले पाठ्यक्रम निर्माणमा सैद्धान्तिक आधारहरू अर्न्तगत बुदाँ नं. ३.३.१२ मा विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धमा उल्लेख गर्दै भनिएको छ निरन्तर

विद्यार्थी मूल्याङ्कन लाई उच्च प्राथमिकता दिइने छ । मूल्याङ्कन लाई विद्यार्थीको सिकाइसँग आवद्ध हुनेगरी विकसित गरिने छ । विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई विद्यालयमा आधारित हुने गरी व्यवस्थित गरिने छ । साथै विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाइने छ । विद्यार्थी मूल्याङ्कन निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुई प्रकारको हुनेछ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कनले विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धिका अतिरिक्त विद्यार्थीका विशिष्ट व्यवहार, सीप, प्रवृत्ति जस्ता गुणात्मक पक्षको मूल्याङ्कनमा जोड दिइने छ । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धतिका आधारमा उदारकक्षोन्नतिलाई क्रमशः आधारभूत शिक्षाको कक्षा ७ सम्म लागु गरिनेछ भन्ने अवधारणालाई जोड दिइएको पाइयो ।

“प्राथमिक पाठ्यक्रम दिग्दर्शन” २०५०/२०५७ ले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्नुका उद्देश्यहरूका बारेमा देहाय बमोजिम उल्लेख गरेको थियो ।

क) मूल्याङ्कनमा विभिन्न माध्यम र साधनको प्रयोग गरी विद्यार्थीको लगातार मूल्याङ्कन गर्ने ।

ख) मूल्याङ्कनलाई विद्यार्थी केन्द्रित र प्रभावकारी शिक्षण सिकाइका लागि उपयोग गर्ने ।

ग) जेहेन्दार विद्यार्थीका लागि प्रोत्साहन र कमजोर विद्यार्थीका लागि विशेष पृष्ठपोषण दिने ।

घ) विद्यार्थीलाई नियमित विद्यालय उपस्थित हुने वातावरण तयार गर्ने ।

ङ) कक्षा दोहोर्‍याउने विद्यार्थी सङ्ख्या न्यून गराउने ।

च) पठनपाठन र मूल्याङ्कनका कारण बीचैमा विद्यालय छाड्ने विद्यार्थी सङ्ख्या न्यून गराई बालबालिकालाई प्राथमिक शिक्षा पूरा गराउने ।

छ) विद्यार्थीहरूमा परीक्षाको सन्त्रास कम गराउने ।

ज) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको माध्यमद्वारा उदार कक्षोन्नतिको नीति अपनाउने ।

CDC (2005) को अध्ययनले उल्लेख गरे अनुसार CAS कार्यक्रम लागू गरिएका जिल्लामा विद्यार्थीहरूको उपलब्धिमा कुनै निश्चित मापदण्डमा सुधार नभएको तथ्य औल्याइएको थियो । कतिपय अवस्थामा त Non-CAS विद्यार्थीहरूको उपलब्धि स्तर CAS विद्यार्थीहरूको तुलनामा सकारात्मक पनि देखिएको छ । कक्षा १ देखि २ मा जाने तथा २ देखि ३ मा प्रवेश गर्दा भने CAS विद्यार्थीहरूको समष्टिगत उपलब्धि स्तर विस्तारै घटेको तथ्य पनि सो अध्ययनले पत्ता लगाएको थियो ।

सोही अध्ययनले अगाडि भन्दछ- विद्यार्थीहरूको पोर्टफोलियो व्यवस्थापनले पनि तल्लो कक्षाबाट माथिल्लो कक्षामा जान कुनै सकारात्मक trend प्रदान गर्न नसकेको अवस्था छ । साथै Portfolio rating र CAS विद्यार्थीहरूको उपलब्धि परीक्षा प्राप्ताङ्कबीच सम्बन्ध नरहेको देखिन्छ । यसले गर्दा CAS कार्यक्रमले लम्बवत र क्षितिजीय रुपबाट समेत विद्यार्थीहरूको उपलब्धि स्तरमा वृद्धि हुन नसकेको सुझाव प्रस्तुत गर्दछन् ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अध्ययन अध्यापन भइरहेको बखतमा गरिने हुँदा यो शिक्षण सिकाइ कै एउटा अभिन्न अङ्ग हो । प्रत्येक दिन प्रत्येक पाठमा विद्यार्थीहरूले के कति सिके भनेर क्रमिक रुपमा मूल्याङ्कन गरिरहनु निरन्तर मूल्याङ्कनका साधन हुन् । यी साधनहरूको आधारमा विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धिहरू निरन्तर रुपमा मूल्याङ्कन गरिन्छ । विद्यार्थीहरूले नसिकेका कुरा समयमै जानकारी गरेर उनीहरूलाई सुधारात्मक शिक्षण गर्नु र थप कार्यहरू गर्न लगाई सिकाइ उपलब्धिको वृद्धि गर्नु निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन को मुख्य उद्देश्य हो, (श्रेष्ठ २०६०: ५३) ।

विद्यार्थी मूल्याङ्कनको भूमिका निर्णयात्मक भन्दा पनि सुधारत्मक हुनुपर्ने औल्याउदै Saylor and Alexander ले यस्तो मूल्याङ्कनलाई उपयुक्त र प्रभावकारी बनाउन अपनाउनु पर्ने उल्लेख गरेका छन् ।

- १) विद्यार्थी मूल्याङ्कनद्वारा पाठ्यक्रम लक्ष्यहरू सहायक लक्ष्यहरू तथा उद्देश्यहरूको समेत समग्र रुपबाट लेखाजोखा गरिनु पर्छ ।
- २) उद्देश्य निर्धारण गर्न प्रयोग गरिएको आधारभूत स्रोतहरूको बारेमा वैध र पूर्ण रुपमा विश्लेषण गरिनु पर्छ ।
- ३) विभिन्न दक्ष व्याक्तिहरूबाट विद्यालय वा पाठ्यक्रमका उद्देश्यहरू सम्बन्धमा विचारहरू र लेखाजोखा सङ्कलन गर्ने ।
- ४) पाठ्यक्रम वा विद्यालयका लक्ष्यहरू विद्यार्थीहरूको उपलब्धी तथा अन्य विचमा समरुपता भए नभएको बारे मूल्याङ्कन कार्यक्रमको सहायताबाट निर्धारण गर्नुपर्दछ ।
- ५) परीक्षणबाट प्राप्त समरुपताको स्थिति (उद्देश्य र उपलब्धी) लाई कार्यान्वयन गर्न दक्ष व्याक्तिहरूबाट लेखाजोखा गराउने ।

) विद्यार्थी मूल्याङ्कनबाट सूचनाहरूको विज्ञहरू तथा विशेषज्ञहरू द्वारा लेखाजोखा गराउने ।

२.२ अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका

यस परिच्छेदमा यो अध्ययनका क्षेत्र एवम विषयसंग सम्बन्धित साम्रागीहरूको सैद्धान्तिक खाकामार्फत अध्ययनलाई प्रष्ट पार्ने प्रयास गरिन्छ । खासगरी सामुदायिक विद्यालयमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रभाव सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान, लेख , रचना, एवम दस्तावेजहरूको अध्ययन गरी सोको निचोड यहाँ प्रस्तुत गरिन्छ, र अध्ययनबाट प्राप्त जानकारीलाई सङ्कित गर्न यो शोध प्रस्तावना पत्रमा Scriven's Evaluation Model र Metfessel and Michael's Evaluation Model लाई सैद्धान्तिक खाकाको रूपमा उपयोग गरिएको थियो ।

२.२.१ Scriven's Evaluation Model

सन १९६७ मा Michael Scriven ले आफ्नो कार्यपत्र The Methodology of Evaluation मार्फत मूल्याङ्कनको भूमिकालाई सुधारात्मक (Formative) र निर्णयात्मक (Summative) गरी दुई भागमा विभाजन गरेका हुन । त्यस पछिका समयहरूमा यी दुई प्रकारका मूल्यांकनहरूलाई विश्वव्यापी रूपमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ ।

Formative

A *formative evaluation* (sometimes referred to as internal) is a method for judging the worth of a program while the program activities are *forming* (in progress). This part of the evaluation focuses on the process.

Thus, formative evaluations are basically done on the fly. They permit the designers, learners, and instructors to monitor how well the instructional goals and objectives are being met. Its main purpose is to catch

deficiencies so that the proper learning interventions can take place that allows the learners to master the required skills and knowledge.

Formative evaluation is also useful in analyzing learning materials, student learning and achievements, and teacher effectiveness. Formative evaluation is primarily a building process which accumulates a series of components of new materials, skills, and problems into an ultimate meaningful whole.

(http://www.nwlink.com/~donclark/hrd/isd/types_of_evaluations.html).

कुनैपनि सामुदायिक विद्यालयमा सुधारात्मक र निर्णयात्मक मूल्यांकनलाई कुन समयमा र कुन उद्देश्यको लागि प्रयोग गर्ने भन्ने कुरा ती दुवै प्रकारका मूल्यांकनले स्पष्ट पार्दछ । तथापि यि दुवै प्रकारका मूल्याङ्कनको उपयोग विद्यालयमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न सकिन्छ जुन यस शोध प्रस्तावना पत्रको निम्ति सान्दर्भिक हुन्छ ।

२.२.२ Metfessel and Michael's Evaluation Model

The Metfessel and Michael Model identify the eight steps:

1. Involve the total school community as facilitators of program evaluation.
2. Formulate cohesive model of goals and specific objectives.
3. Translate specific objectives into a communicable form applicable to facilitating learning in the school environment.
4. Select or construct instruments to furnish measures allowing inferences about program effectiveness.
5. Carry out periodic observations using content-valid tests, scales, and other behavioral measures.
6. Analyze data using appropriate statistical methods.

7. Interpret the data using standards of desired levels of performance over all measures.
8. Develop recommendations for the further implementation, modification, and revision of broad goals and specific objectives.

This model was heavily influenced by the work of Tyler. Its major contribution was in expanding the possibilities regarding alternative instruments,

<http://www.naun.org/multimedia/NAUN/educationinformation/16-288.pdf>).

२.३ शैक्षिक उपादेयता

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन एवम् अध्ययनको सैद्धान्तिक खाकाले सामुदायिक विद्यालयमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रभाव विषयसँग सम्बन्धित रहेर अहिलेसम्म स्थापित भएका मूल्य, मान्यता, शैक्षिक धारणा र सिद्धान्तहरूले अघि बढाएका मूलभूत पक्षको अध्ययन गर्दछ। यस अध्ययनको शिलशिलामा हालसम्म प्रचलनमा रहेका शैक्षिक मूल्य र मान्यतामा रही उपलब्ध साहित्यहरूको पुनरावलोकन गरियो। यस कार्यकालागि विभिन्न प्रकारका पुस्तकहरू, पत्रपत्रिका, यस भन्दा अगाडिका शोधकर्ताहरूबाट प्रकाशित शोध प्रस्तावनाहरू, शोधपत्रहरू, विभिन्न समयमा प्रकाशित भएका अनुसन्धानात्मक कार्यक्रमहरूको प्रतिवदेनहरूको अध्ययन गरियो।

बालबालिकाहरूलाई परम्परागत शैलिबाट शिक्षण सिकाइ गर्ने प्रवृत्तीहरूलाई परिवर्तन गर्ने खाँचो महसुस भइरहेको सन्दर्भमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया तथा सिकाइ उपलब्धिको मापनलाई परम्परागत शैलिबाट परिवर्तन गरि आधुनिक, प्रभावकारी र पृथक प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्ने जरुरी भइसकेको छ।

सम्बन्धित साहित्यको अध्ययनबाट पनि प्रभावकारी मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई अवलम्बन गर्न सम्बन्धित पक्षको ध्यानाकर्षण यस अध्ययनले गराउने छ। यस अध्ययनबाट प्राप्त उपादेयतालाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियामा निरन्तर परिवर्तन गर्न, अन्य शैक्षणिक मूल्याङ्कन प्रक्रियामा नितिगत परिवर्तन गर्न, संस्थागत रूपमा प्रभाव पार्न उल्लेख्य योगदान पुर्याउने हुदाँ यसैलाई सम्बन्धित साहित्यको शैक्षिक उपादेयताको रूपमा समेटिएको छ।

यस अनुसन्धानबाट प्राप्त नतिजा विभिन्न सामुदायिक विद्यालयहरूलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीलाई अझ बढी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न उपयोगी हुनेछ । यस विषयसँग सम्बन्धित अनुसन्धान गर्न चाहने जो कोहीलाई पनि यसले मद्दत पुऱ्याउने छ । यस अध्ययनका क्रममा विभिन्न लेख, रचना, पत्रपत्रिका,विशेषज्ञका राय, सुझाव र अनुसन्धानको सम्बन्धित क्षेत्रबाट प्राप्त गरिएका तथ्याङ्कहरूलाई व्याख्या विश्लेषण गरी सरल तरिकाले निचोडमा पुऱ्याइने हुनाले सबैका लागि बुझ्न सजिलो र उपयोगी पनि हुनेछ, भन्ने विश्वास लिएको छु ।

परिच्छेद : तीन

अध्ययन विधि

कुनैपनि घटना वा विषयवस्तुका वारेमा गरिने अनुसन्धानका लागि कोरा ज्ञानले मात्र सम्भव छैन । सम्पूर्ण अध्ययन के कसरी अगाडि बढाउने भन्ने कुरामा पूर्व मानसिकता हुनु जरुरी हुन्छ । कुनै पनि अनुसन्धानसँग सम्बन्धित तथ्यहरूको वारेमा क्रमबद्ध एवं व्यवस्थित तरिकाबाट अपनाइएको प्रक्रिया नै अध्ययन विधि हो । यस परिच्छेदमा यस अध्ययनलाई सङ्ख्यात्मक वा गुणात्मक रूपमा कसरी अगाडि बढाउने ?, अध्ययनको जनसङ्ख्या कुन क्षेत्रमा सिमित गर्ने ?, तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि कुन कुन साधनहरू प्रयोग गर्ने?, तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोतहरू के के हुने?, प्राप्त तथ्याङ्कको विश्लेषण कसरी गर्ने भन्ने जस्ता पूर्वमानसिकताहरू उल्लेख गरिएको छ ।

३.१ अनुसन्धान ढाँचा

अनुसन्धान गर्ने विषयको प्रकृति, अध्ययनको उद्देश्य संकलित सूचनाहरूको किसिम जस्ता विभिन्न पक्षहरूमा निर्भर गर्दछ । यो अनुसन्धान विद्यार्थीहरूको निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयनको अवस्थासँग सम्बन्धित रहेकोले यस अध्ययनका लागि कतिपय सूचनाहरू संख्यात्मक/परिमाणात्मक तथा कतिपय सूचनाहरू गुणात्मक आवश्यक पर्ने देखिन्छ । तसर्थ यस अध्ययनका लागि परिमाणात्मक तथा गुणात्मक दुवै अनुसन्धान ढाँचाको मिश्रित अध्ययन ढाँचाको उपयोग गरिएको थियो ।

३.२ सूचना संकलनको स्रोत

(क) प्राथमिक स्रोत: पहिलोपल्ट सङ्कलनगरिएका तथ्याङ्कका स्रोतहरू प्राथमिक हुन् । जस्तै : प्रत्यक्ष कुराकानी, प्रश्नावली, अन्तरवार्ताबाट प्राप्त हुने तथ्याङ्क । यस अध्ययनमा प्र.अ., शिक्षक र विद्यार्थीहरू प्राथमिक तथ्याङ्कका स्रोतको रूपमा प्रयोग गरिएको थियो ।

(ख) सहायक स्रोत : पहिले नै सङ्कलन गरिसकेका तथ्याङ्कका स्रोत सहायक स्रोतको रूपमा उपयोग गरिएको थियो । जस्तै : यस अध्ययनमा विभिन्न व्यक्तिहरूद्वारा लेखिएका लेख, रिपोर्ट, रचनाबाट सङ्कलन गरिने तथ्याङ्क ।

३.३ नमूना छनौट

नमूना छनौट अर्न्तगत विभिन्न तत्वहरू वा अनुसन्धान पक्षहरूको निम्नानुसार नमूना छनौट गरिएको थियो ।

३.३.१ विद्यालयको छनौट

यस अध्ययनको लागि तहगत रूपमा ४ वटा सामुदायिक विद्यालय छनौट गरिएको थियो । विद्यालयको छनौट गर्ने प्रयोजनका लागि चितवन जिल्ला, रत्ननगर नगरपालिका अर्न्तगतका विद्यालयहरूलाई देहाय बमोजिम छनौट गरियो । चितवन जिल्ला, रत्ननगर नगरपालिका भित्रका प्रा.वि. तहमा सञ्चालित १, नि.मा.वि तहमा सञ्चालित १, मा.वि.तहमा सञ्चालित १ र उ. मा.वि तहमा सञ्चालित १ गरि जम्मा ४ सामुदायिक विद्यालय रहेको थियो । यस अध्ययनमा नमूना छनौटको लागि सुविधायुक्त नमूना छनौट विधि अपनाइएको थियो ।

३.३.२ शिक्षकहरूको छनौट

छनौट गरिएका ४ वटै विद्यालयमा प्रधानाध्यापक ४ जना, कक्षा १, २ र ३ मा गणित र नेपाली शिक्षण गराउने २४ जना जम्मा २८ जना शिक्षकहरूको छनौट गरिएको थियो । जुन छनौट प्रक्रिया पनि संभावना रहित नमूना छनौट पद्धति अर्न्तगतको उद्देश्यपूर्ण नमूना छनौट विधिमा आधारित रहेको थियो । गणित र नेपाली विषयहरूमा विद्यार्थीहरूको उपलब्धिलाई अन्य विषयको उपलब्धि भन्दा बढि जोड दिइएको थियो । तसर्थ यस अध्ययनकालागि ती विषयहरू पढाउने शिक्षकहरू छनौट गरियो । प्रधानाध्यापकलाई अन्तर्वार्ताको लागि छनौट गरिएको थियो भने माथि उल्लेखित शिक्षकहरूलाई शिक्षक अवधारणा प्रश्नावली भराइएको थियो । जसबाट निरन्तर मूल्याङ्कन सञ्चालन सम्बन्धी

उनीहरूका धारणा, सोचाइ, समस्याहरू, कार्यान्वयनको अवस्था तथा तत् सम्बन्धी विभिन्न पक्षहरूबारे यथार्थ सूचना सङ्कलन गरिएको थियो ।

३.३.३ विद्यार्थी छनौट

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनले विद्यार्थीहरूको उपलब्धिमा पर्ने प्रभाव पत्ता लगाउनका लागि निरन्तर मूल्याङ्कनप्रणाली पूर्णरूपमा लागू गरिएको विद्यालयहरू मध्ये २ वटा विद्यालयका कक्षा ३ का १५/१५ जनालाई सम्भावनामा आधारित नमुना छनौट विधिबाट छनौट गरी गणित विषयको उपलब्धि परीक्षण प्रशासन गरिएको थियो । दुवै विद्यालयका विद्यार्थीहरूले प्राप्त गरेका प्राप्ताङ्कहरूको सार्थकता फरक गणना गरी निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीबाट विद्यार्थी उपलब्धिमा पर्ने प्रभाव पत्ता लगाइएको थियो ।

३.४ सूचना/तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरूको निर्माण

३.४.१ प्रथमिक स्रोतहरू

सूचना/तथ्याङ्क संकलनका प्राथमिक स्रोतहरू अन्तर्गत देहाय बमोजिमका साधनहरूको प्रयोग गरिएको थियो ।

३.४.१.१ शिक्षक अवधारणा प्रश्नावली

सूचना/तथ्याङ्क सङ्कलनको यस साधनबाट निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वायनको अवस्था सम्बन्धी शिक्षकहरूको अभिमतलाई प्रस्तुत गरिएको थियो । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली अन्तर्गत रहेका कठिनाईहरू तथा त्यसका कार्यान्वयन सम्बन्धी रहेका विभिन्न पक्षहरूबारे कक्षा १, २ र ३ का कक्षा शिक्षकहरू (२४) जनाको अभिमतको स्तर पत्ता लगाउन यस साधनको उपयोग गरिएको थियो । जसलाई अनुसूची १ मा उल्लेख गरिएको छ ।

३.४.१.२ अन्तर्वार्ता

छनौट गरिएका प्रत्येक विद्यालयका प्रधानाध्यापक ४ जना संग निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीसँग सम्बन्धि असंरचित अन्तर्वार्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरी सूचनाहरू लिइएको थियो । त्यस्तो अन्तर्वार्ता निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सञ्चालनको अवस्था, सञ्चालनका कठिनाइहरू, त्यसका लागि चाहिने सीप र साधन र सक्षमता आदि जस्ता पक्षहरूमा केन्द्रित गरी सूचनाहरू सङ्कलन गरियो । जसलाई अनुसूचीमा उल्लेख गरिएको छ ।

३.४.१.३ प्रश्नावली

छनौट गरिएका प्रत्येक विद्यालयका कक्षा १, २ र ३ मा गणित र नेपाली विषय शिक्षण गराउने जम्मा २४ जना शिक्षकहरूलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित गरी खुल्ला प्रश्नावली भराइएको थियो । प्रश्नावलीमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका विभिन्न पक्षहरू सम्बन्धी प्रश्नहरू समावेश गरिएको थियो । जुन अनुसूचीमा उल्लेख गरिएको छ ।

३.४.२ सहायक स्रोतहरू

सूचना सङ्कलनका सहायक स्रोतहरू अन्तर्गत निम्नानुसारको साधनबाट सूचनाहरू सङ्कलन गरिएको थियो ।

३.४.२.१ उपलब्धि परीक्षण

छनौट गरिएका ४ वटै विद्यालयहरूमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीका तोकिए बमोजिमका सम्पूर्ण आधारभूत पक्ष पूरा गरेका र आंशिकरूपमा ती आधारहरू कार्यान्वयनमा ल्याइएका विद्यालयहरूलाई क्रमशः क र ख वर्गमा विभाजन गरिएको थियो । त्यसपछि कक्षा ३ को गणित विषयको उपलब्धि परीक्षण (वस्तुगत बहुउत्तर) तोकिए बमोजिम नमुना छनौट पद्धतिबाट छनौट गरिएका विद्यार्थीहरू समक्ष परीक्षण प्रशासन गरियो । परीक्षणबाट प्राप्त भएका प्राप्ताङ्कहरूको मध्यकको सार्थकता परीक्षण गरी निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन र

उदार कक्षोन्नति व्यवस्थाको प्रभाव पत्ता लगाइएको थियो। जसलाई अनूसूचीमा उल्लेख गरिएको छ।

३.५ साधनको विश्वसनीयता र वैधता

यस अध्ययनकार्यलाई सम्पन्न गर्न निर्माण गरीएका प्रश्नावलीहरू आफ्ना सहपाठी साथीहरूको समूहमा छलफल गरी सुधार गरियो। त्यसपछि शोध निर्देशकज्यूको मूल्याङ्कन र सुधारपछि साधनहरूलाई अन्तिम रूप दिइयो। उक्त साधनहरूको प्रयोगबाट यस अनुसन्धानलाई पूर्णता दिन ठूलो सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ।

३.६ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया

तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न निर्माण गरिएका विभिन्न साधनहरूको उचित प्रयोग गर्दै सम्बन्धित विद्यालयमा आफैँ उपस्थित भई आवश्यक तथ्यांक सङ्कलन गरिएको थियो।

३.७ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण

कुनै पनि अनुसन्धानको महत्वपूर्ण पक्ष तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण हो। सूचना र तथ्याङ्कहरू राम्ररी सङ्कलन गरेर तिनको उचित व्याख्या, विश्लेषण गर्न सकिएन भने अनुसन्धानका उद्देश्यहरू पुरा हुन सक्दैनन साथै उचित निष्कर्ष निकाल्न सकिदैन। तसर्थ यस अध्ययनलाई सम्पन्न गर्न समय समयमा यस अनुसन्धानका निर्देशकज्यू र अन्य विज्ञहरूसँग राय, सुझाव निर्देशन लिइ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण गरी सम्पन्न गरिएको थियो। तथ्याङ्कहरूको व्याख्या र विश्लेषण गर्न गुणात्मक तथ्याङ्क विश्लेषणका साधनहरू शिक्षक अवधारणा प्रश्नावली, अर्न्तवार्ता र खुल्ला प्रश्नावली प्रयोग गरिएको थियो। यसै गरी सङ्ख्यात्मक तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण गर्न कक्षा ३ को गणित विषयको उपलब्धि परीक्षणबाट प्राप्त भएका प्राप्ताङ्कहरूको मध्यकको सार्थकता परीक्षण गरियो। साथै उक्त विश्लेषणलाई तालिकाबाट पनि प्रस्तुत गरिएको छ।

परिच्छेद : चार

तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण

यस अध्ययनकालागि चितवन जिल्ला रत्ननगर नगरपालिकाभित्र सञ्चालित १ प्राथमिक विद्यालय, १ निम्न माध्यामिक विद्यालय, १ माध्यामिक विद्यालय र १ उच्च माध्यामिक विद्यालय गरी जम्मा ४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरूलाई छनौट गरिएको थियो । ति ४ वटा विद्यालयहरूलाई सुविधा र पायकपर्ने गरी संभावना रहित नमूना छनौट पद्धति अन्तरगतको सुविधाजनक नमूना छनौट पद्धतिबाट छनौट गरिएको थियो ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको वारेमा शिक्षकहरूको धारणा, सोचाई वा विचार के कस्तो छ भनी उनीहरूको अभिमतको स्तर पत्ता लगाउन छनौट गरिएका चारवटै विद्यालयका कक्षा १, २ र ३ का २४ जना शिक्षक समक्ष तोकिएको ढाँचाको शिक्षक अवधारणा प्रश्नावली (दृष्टिकोण वा अवस्था स्केल) प्रस्तुत गरी प्रतिक्रियाहरू छनौट गर्न लगाइएको थियो ।

त्यसैगरी छनौट गरिएका ४ वटै विद्यालयका कक्षा १, २ र ३ मा गणित र नेपाली पढाउने जम्मा २४ जना शिक्षकहरूलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली व्यवस्थाको विविध विषयमा कन्द्रित रहेर निर्माण गरिएको खुल्ला प्रश्नावली प्रस्तुत गरी भराइएको थियो । छनौट गरिएका ४ वटै विद्यालयका ४ जना प्रधानाध्यापकहरूलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली व्यवस्था वारे असंरचित अन्तर्वाता समेत लिइएको थियो ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया , यसका कार्यनितिहरू र यसका सिद्धान्तहरू पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइएका विद्यालय र आंशिक रूपमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली अपनाइएका विद्यालयहरूलाई क्रमशः क र ख श्रेणीमा विभाजन गरिएको थियो । यसरी श्रेणीमा वर्गीकृत गरिएका विद्यालयहरूमा कक्षा ३ मा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूलाई ताकिएको नमूना छनौट पद्धतिबाट १५/१५ जना छनौट पढाइएको पाठ्यांश भित्रबाट गणित विषयको वस्तुगत बहुउत्तर समावेश भएको स्तरीकृत उपलब्धि परीक्षण प्रशासन गरी प्राप्त प्राप्ताङ्कका आधारमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभाव पत्ता लगाइएको थियो ।

माथि उल्लेखित सम्पूर्ण कार्यहरू गर्दा प्राप्त भएका तथ्याङ्क सङ्कलनमा प्रत्येक साधनहरूबाट प्राप्त सूचना/ तथ्याङ्कहरूको सविस्तार व्याख्या एवम विश्लेषण देहाय वमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली वारे शिक्षकहरूको अवधारणा

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली र उदार कक्षोन्नती व्यवस्था प्रणालीवारे प्राथमिक तहका शिक्षकहरूको अभिमतको स्तर पत्ता लगाउनु यस साधनको प्रमुख उद्देश्य थियो । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका सम्बन्धमा शिक्षकहरूको सोच, विचार, धारणा वा अभिवृत्ति के हो ? किन निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली कार्यान्वयनमा आउन सकिरहेको छैन ? शिक्षकहरू आखिर के चाहन्छन् ताकी निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सफलरूपमा लागु हुन सकोस् । विभिन्न अध्ययन अनुसन्धानहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सफलरूपमा कार्यान्वयन नहुनुलाई शिक्षकहरूको अनुत्तरदायीपनलाई प्रमुख कारक तत्व औल्याएका छन् । यस शिक्षक अवधारणा प्रश्नावली (दृष्टिकोण वा अवस्था स्केल) को प्रमुख आशय उनीहरूको अन्तरआत्मा प्रवेशगरी निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली प्रतिको उनीहरूकोल धारणा, अभिमत तथा सोचाइ पत्ता लगाउनु थियो ।

यस प्रयोजनका लागि अनुसूची १ मा गरिएको ढाँचामा शिक्षक अवधारणा प्रश्नावली (दृष्टिकोण वा अवस्था स्केल) छनौट गरिएका ४ वटै विद्यालयका कक्षा १,२ र ३ का कक्षा शिक्षकहरू समक्ष प्रस्तुत गरिएको थियो । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली सम्बन्धी २० वटा वाक्यांश निर्माण गरी प्रतिक्रिया छनौट गर्न लगाइएको थियो ।

४.१.१ शिक्षक अवधारणाहरूको प्रतिक्रियास्तर उच्च रहेका कथन/वाक्यांशहरूको व्याख्या एवम विश्लेषण

अनुसूची १ अनुसार औसत प्रतिक्रियास्तर उच्च रहेका वाक्यांश/कथनमा शिक्षकहरूले व्यक्त गरेका प्रतिक्रियाहरूको औसतस्तर र विभिन्न प्रतिक्रियाहरू छनौट गर्ने शिक्षक सङ्ख्यालाई प्रतिशतमा रूपान्तरण गरी तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. १

शिक्षक अवधारणाहरूको प्रतिक्रियास्तर उच्च रहेका कथन/वाक्यांशहरू , ती कथन/वाक्यांशहरूमा शिक्षकहरूले व्यक्त गरेका औसत प्रतिक्रियास्तर र विभिन्न प्रतिक्रियाहरू छनौट गर्ने शिक्षक प्रतिशत

कथन क्रमाङ्क	वाक्यांश कथन	प्रतिक्रियाको औसत	विभिन्न प्रतिक्रिया छनौट गर्ने शिक्षक प्रतिशत (%)
१	प्राथमिक विद्यालय तहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्दा विद्यार्थीको सही मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ ।	४.७०	पूर्ण सहमत = ७५ % सहमत = २०.८३% अनिर्णित = ४.१७% जम्मा = १००%
५	विद्यार्थी सङ्ख्या अधिक हुनु नै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली मा प्रभाव पार्ने प्रमुख तत्व हो ।	४.१६	पूर्ण सहमत = ५४.१६ % सहमत = २५% अनिर्णित = ४.१७ % असहमत = १६.६७% जम्मा = १००%
६	विद्यार्थीहरूको समूचित मूल्याङ्कनका लागि शिक्षकमा विशेष सीप वा तालिमको आवश्यकता छ ।	४.७५	पूर्ण सहमत = ७९.१७ % सहमत = १६.६७ % अनिर्णित = ४.१६ % जम्मा = १००%
१०	कक्षाकार्य, गृहकार्य, उपस्थिति तथा विद्यालय अतिरिक्त क्रियाकलापहरूमा सहभागिता जस्ता पक्षहरूलाई पनि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन भित्र समेटनु पर्दछ ।	४.०४	पूर्ण सहमत = ६६.६७ % सहमत = ३३.३३% जम्मा = १००%
१६	सरकारी स्तरबाट नै विद्यार्थी मूल्याङ्कनका विभिन्न साधनहरू वारे जानकारी र सीप विकास गर्न तालिम आयोजना गरिनु पर्दछ ।	४.३८	पूर्ण सहमत = ५०.०० % सहमत = ४१.६७% अनिर्णित = ४.१७ % असहमत = ४.१६ % जम्मा = १००%
१९	लिखित/आवधिक परीक्षा संगसंगै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्न सकियो भने त्यो प्रभावकारी हुन सक्दछ ।	४.७०	पूर्ण सहमत = ७५.०० % सहमत = २०.८३% असहमत = ४.१७% जम्मा = १००%

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०७०

माथि प्रस्तुत तालिकामा प्रस्तुत गरीएका वाक्यांशमा शिक्षकहरूको अभिमत स्तरलाई हेर्दा यी वाक्यांशमा शिक्षकहरूको प्रतिक्रिया स्तर सबैभन्दा उच्च देखिएको पाइयो ।

कथन क्रमाङ्क १ मा प्राथमिक विद्यालयमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्दा विद्यार्थीको सहि मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ, भन्ने कथनको पक्षमा ७५ प्रतिशत शिक्षकहरूको पूर्ण सहमत रहेको पाइयो ।

त्यस कथन प्रति २० प्रतिशत भन्दा बढी शिक्षकहरूले सहमति जनाए तर यस कथनमा असहमति जनाउने शिक्षक एउटापनि नहुनुले प्राथमिक तहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी हुनेकुरा प्रति शिक्षकहरूको धारणा अत्यन्त सकारात्मक रहेको पाइयो ।

त्यसैगरी विद्यार्थी सङ्ख्या अधिक हुनु नै यस प्रणालीको कार्यान्वयनमा परेको कठिनाई हो भन्ने कुरामा ५४.१६ प्रतिशत शिक्षकहरू पूर्ण सहमत, २५ प्रतिशत शिक्षकहरू सहमत देखिन्छन् । यस कथनमा असहमत हुने शिक्षक प्रतिशत न्यून अर्थात १६.६७ प्रतिशत शिक्षकहरूको धारणा रहेकोले विद्यार्थी सङ्ख्या अधिक हुनु निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयनमा देखापरेको प्रमुख समस्या हो भन्ने धारणा शिक्षकहरूको रहेको पाइयो ।

२० वटै वाक्यांशहरू मध्ये सबैभन्दा उच्च औसत प्रतिक्रिया स्तर भएको वाक्यांश कथन क्रमाङ्क ६ थियो जसमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन समूचित तवरबाट सञ्चालन गर्न शिक्षकहरूको विशेष सीप वा तालिम हुनुपर्दछ, भन्ने कुरामा ७९.१७ प्रतिशत शिक्षकहरूको पूर्ण सहमत भएको पाइयो र यसप्रति असहमत हुने शिक्षक प्रतिशत नहुनुले पनि यस कथन प्रति शिक्षकहरूको धारणा सकारात्मक पाइयो ।

कक्षाकार्य, गृहकार्य, उपस्थिति तथा विद्यालय अतिरिक्त क्रियाकलापहरूमा सहभागिता जस्ता पक्षहरूलाई पनि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन भित्र समेटनु पर्दछ, भन्ने कथनमा ६६.६७ प्रतिशत शिक्षकहरू पूर्ण सहमत र ३३.३३ प्रतिशत शिक्षकहरू सहमत भएको पाइयो र यसले समेत शिक्षकहरू निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन भित्र विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलाप समेटनु पर्छ, भन्ने पक्षमा रहेको पाइयो ।

त्यसैगरी कथन क्रमाङ्क १६ अन्तरगत सरकारी स्तरवाट नै विद्यार्थी मूल्याङ्कनका विभिन्न साधनहरू वारे जानकारी र सीप विकास गर्न तालिम आयोजना गरिनु पर्दछ भन्ने कुरामा समेत ५० प्रतिशत शिक्षकहरू पूर्ण सहमत, ४१.६७ प्रतिशत शिक्षकहरू सहमत र न्युन प्रतिशत ४.१६ प्रतिशत शिक्षकहरू असहमत देखिए । यसवाट बुझ्न सकिन्छ कि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अन्तरगत गरिनुपर्ने विभिन्न प्रक्रियाहरू तथा साधन एवम सीप विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सरकारी निकायवाट आयोजना गरिनुपर्ने शिक्षकहरूको अवधारणा रहेको पाइयो ।

आवधिक परीक्षा संगसंगै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन पनि गर्न सकियो भने त्यसको प्रभावकारि हुन सक्दछ भन्ने कथनमा समेत ७५ प्रतिशत शिक्षकहरू पूर्ण सहमत, २०.८३ प्रतिशत शिक्षकहरू सहमत देखिएका थिए । यस अर्थमा शिक्षकहरू निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन लाई मात्र अन्तिम मूल्याङ्कनको साधन नमानी त्यसलाई आवधिक / लिखित परीक्षाको एउटा पाटोको रूपमा हेर्नुपर्ने धारणा राखेका थिए ।

४.१.२ शिक्षक अवधारणाहरूको प्रतिक्रिया स्तर मध्यम रहेका कथन /वाक्यांशहरूको व्याख्या एवम विश्लेषण

अनुसूची १ अनुसार औसत प्रतिक्रिया स्तर मध्यम रहेका वाक्यांश र ति वाक्यांशमा शिक्षकहरूले व्यक्त प्रतिक्रियाहरूको औसत स्तर र विभिन्न प्रतिक्रियाहरू छनौट गर्ने शिक्षक सङ्ख्यालाई प्रतिशतमा रुपान्तरण गरी तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं २

शिक्षक अवधारणाहरूको प्रतिक्रिया स्तर मध्यम रहेका कथन /वाक्यांशहरू र ती कथनमा शिक्षकहरूले व्यक्त गरेका औसत प्रतिक्रिया स्तर र विभिन्न प्रतिक्रियाहरू छनौट गर्ने शिक्षक प्रतिशत

कथन क्रमाङ्क	वाक्यांश कथन	प्रतिक्रियाको औसत	विभिन्न प्रतिक्रिया छनौट गर्ने शिक्षक प्रतिशत (%)
२	विद्यार्थीको कक्षा दोहोर्‍याउने दरमा कमी ल्याउन उदार कक्षोन्नति व्यवस्था सान्दर्भिक हुन्छ ।	३.७१	पूर्ण सहमत = २५.०० % सहमत = ५४.१७% असहमत = २०.८३% जम्मा = १००%
३	विद्यार्थीको कक्षा छाडने दरमा कमी ल्याउन उदार कक्षोन्नती व्यवस्था सान्दर्भिक हुन्छ ।	३.६७	पूर्ण सहमत = १२.५ % सहमत = ५८.३३% अनिर्णित = १२.५% असहमत = १६.६७% जम्मा = १००%
४	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली व्यवहारिक रुपवाट लागु गर्न सकिएको छ ।	३.६७	पूर्ण सहमत = २९.१७ % सहमत = ४१.६७% असहमत = २५.००% जम्मा = १००%
७	कार्य सञ्चयिका व्यवस्थापन विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रमुख साधन हुन सक्दछ ।	३.७९	पूर्ण सहमत = ८.३३ % सहमत = ७५.००% असहमत = ८.३३% पूर्ण असहमत = ४.१७ % जम्मा = १००%
८	विद्यार्थीको कार्य सञ्चयिका राम्रो संग राख्न सकिएको छ ।	३.६७	पूर्ण सहमत = ८.३३ % सहमत = ६२.०५% असहमत = १२.०५% अनिर्णित = १६.६७% जम्मा = १००%
१२	कक्षा छाडने दरमा उच्चता ल्याउने प्रमुख कारणहरू मध्ये अनुत्तिर्ण दर उच्च हुनु हो ।	३.६९	पूर्ण सहमत = १६.६७ % सहमत = ६२.०५% असहमत = २०.८३% जम्मा = १००%
१३	अनुत्तिर्ण दरमा उच्च हुनुका प्रमुख कारण विद्यमान आवधिक र लिखित परीक्षा हो ।	३.८३	पूर्ण सहमत = २५.०० % सहमत = ५४.१७% असहमत = २०.८३% जम्मा = १००%

१४	उदार कक्षोन्नतिवाट कक्षा चढाउदा माथिल्लो तहमा विद्यार्थीको उपलब्धि स्तर कमजोर हुन्छ ।	३.१७	पूर्ण सहमत = १२.०५ % सहमत = ३७.०५% असहमत = ८.३३% अनिर्णित = ३७.०५% पूर्ण असहमत = ४.१७ जम्मा = १००%
१५	जिम्मेवार निकायवाट नै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनप्र. का तौर तरिका र रणनितिवाट निर्देशन प्राप्त हुनाले नै विद्यार्थी मूल्याङ्कनको वर्तमान निति अपनाइदै आइएको हो ।	३.७९	पूर्ण सहमत = ८.३३ % सहमत = ७५.००% असहमत = ८.३३% अनिर्णित = ४.१७% पूर्ण असहमत = ४.१७ जम्मा = १००%

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण , २०७०

अनुसूची १ को तालिकामा प्रस्तुत गरिएको वाक्यांश /प्रतिक्रियाहरूको औसत स्तर हेर्दा वाक्यांश /कथन क्रमाङ्क २, ३, ४,७,८,१२,१३,१४ र १७ को प्रतिक्रिया स्तर मध्यम स्तरको देखिएको पाइयो । यी प्रतिक्रियाहरूको औसत स्तर मध्यम स्तर देखिएकाले यी धारणाहरू प्रति शिक्षकहरूको कुनै खास दिशामा दृष्टिकोण अभिवृत्ति नरहेको पाइयो । यी प्रतिक्रियाहरूमा शिक्षकहरूको विचार मिश्रित प्रकृतिको देखियो । यहाँ यस्ता औसतस्तर मध्यम रहेका केही वाक्यांशमा शिक्षकहरूको प्रतिक्रियाको आधारमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी शिक्षक अवधारणा ,विचार वा धारणाहरूको व्याख्या एवम विश्लेषण गरियो ।

कथन क्रमाङ्क २ मा विद्यार्थीको विद्यार्थीको कक्षा दोहोर्‍याउने दरमा कमी ल्याउन उदार कक्षोन्नति व्यवस्था सान्दर्भिक हुन्छ भन्ने वाक्यांश उल्लेख गरिएकोमा ५४.१७ प्रतिशत शिक्षकहरूमात्र सहमत रहेको पाइयो । यस कथनको पूर्ण सहमत र असहमतमा पनि शिक्षकहरूको अभिमत रहेको पाइयो र यसवाट के भन्न सकिन्छ भने कक्षा दोहोर्‍याउने दरमा कमी ल्याउन उदार कक्षोन्नति वाहेक अन्य उपायहरू पनि अवलम्बन गर्न सकिने अवधारणा व्यक्त गरेको पाइयो ।

कथन क्रमाङ्क ३ मा विद्यार्थीको कक्षा छाडने दरमा कमी ल्याउन उदार कक्षोन्नती व्यवस्था सान्दर्भिक हुन्छ भन्ने कथनमा पूर्ण सहमत मा २९.१७ प्रतिशत ,सहमतमा ४१.६७

प्रतिशत, असहमतमा २५ प्रतिशत, पूर्ण असहमतमा ४.१७ प्रतिशत शिक्षकहरूको अभिमत रहेकाले विद्यार्थीहरूको कक्षा छाड्ने दरमा न्यूनीकरण गर्न उदार कक्षोन्नतीका साथसाथै अन्य व्यवस्था लागु गर्न सकिन्छ भन्ने धारणा शिक्षकहरूको रहेको कुरा पत्ता लाग्यो ।

कथन क्रमाङ्क ४ मा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन व्यवहारिक रुपवाट लागु गर्न सकिएको छ भन्ने वाक्यांश मा ४१.६६ प्रतिशत शिक्षकहरू सहमत रहेको पाइयो भने २५ प्रतिशत शिक्षकहरू असहमत रहेको पाइयो । कथन क्रमाङ्क ७ मा कार्य सञ्चयिका व्यवस्थापन विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रमुख साधन हुन सक्दछ भन्ने कथनमा अधिकांश शिक्षकहरू सहमत रहेको पाइयो र कार्य सञ्चयिका राम्रो सँग राखिएको छ भन्ने कथनमा पनि शिक्षकहरूको अवधारणा सकारात्मक नै पाइयो ।

कथन क्रमाङ्क १२ मा कक्षा छाड्ने दरमा उच्चता ल्याउने प्रमुख कारणहरू मध्ये अनुत्तिर्ण दर उच्च हुनु हो भन्ने वाक्यांशमा समान धारणा आउन सकेन । यसमा करिव २०.८३ प्रतिशत शिक्षकहरू असहमत रहेको पाइयो । विद्यार्थी अनुत्तिर्ण दरमा उच्च हुनुका प्रमुख कारण विद्यमान आवधिक र लिखित परीक्षा हो भन्ने वाक्यांशमा पनि ५४.१७ प्रतिशत शिक्षकहरू सहमत रहेको पाइयो भने २०.८३ प्रतिशत शिक्षकहरू असहमत रहेका थिए । कथन क्रमाङ्क १४ मा उदार कक्षोन्नतिवाट कक्षा चढाउदा माथिल्लो तहमा विद्यार्थीको उपलब्धि स्तर कमजोर हुन्छ भन्ने कथनमा समेत ३७.५ प्रतिशत शिक्षकहरू सहमत, ८.३३ प्रतिशत असहमत र ४.१७ प्रतिशत शिक्षकहरू पूर्ण असहमत रहेका थिए । कथन क्रमाङ्क १७ मा जिम्मेवार निकायवाट नै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन का तौर तरिका र रणनितिवाले निर्देशन प्राप्त हुनाले नै विद्यार्थी मूल्याङ्कनको वर्तमान निति अपनाइदै आइएको हो कथन प्रति ८.३३ प्रतिशत प्रतिशत शिक्षकहरू सहमत, ७५ प्रतिशत शिक्षकहरू सहमत, ८.३३ प्रतिशत शिक्षकहरू असहमत, ४.१७ प्रतिशत शिक्षकहरू अनिर्णित र ४.१७ प्रतिशत शिक्षकहरू पूर्ण असहमत रहेका थिए ।

४.१.३ औसत प्रतिक्रियास्तर न्यून रहेका कथन/वाक्यांशका आधारमा शिक्षक अवधारणाको व्याख्या एवम विश्लेषण

अनुसूची १ मा प्रस्तुत तालिका अनुसार औसत प्रतिक्रिया स्तर न्यून रहेका कथन क्रमाङ्क र ति कथनमा शिक्षकहरूले दिएको प्रतिक्रियास्तरको औसत तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३

औसत प्रतिक्रियास्तर न्यून रहेका कथन/वाक्यांशका आधारमा शिक्षक अवधारणाको व्याख्या एवम विश्लेषण

कथन क्रमाङ्क	वाक्यांश कथन	प्रतिक्रियाको औसत	विभिन्न प्रतिक्रिया छनौट गर्ने शिक्षक प्रतिशत (%)
९	आवधिक परीक्षावाट मात्र प्राथमिक तहमा विद्यार्थीहरूको समग्र उपलब्धि स्तरको सहि मूल्याङ्कन हुन सक्दछ ।	२.६७	पूर्ण सहमत = ८.३३ % सहमत = २५.००% असहमत = ८.३३% अनिर्णित = ४५.८४% पूर्ण असहमत = १२.०५% जम्मा = १००%
११	सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकहरूको वर्तमान सेवा र सुविधाका शर्तहरू सबल नभएकोले शिक्षकहरूमा विद्यार्थी प्रतिको चासो र सरोकार न्यून भएको हो ।	२.७५	पूर्ण सहमत = २०.८४% सहमत = १२.०५% असहमत = ३७.०५% अनिर्णित = ८.३३% पूर्ण असहमत = २०.८३% जम्मा = १००%
१८	माथिल्ला तहमा लिखित र आवधिक परीक्षालाई नै विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रमुख साधन मानिने भएकोले तल्लोतहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रभावकारी हुन सक्दैन ।	२.६७	पूर्ण सहमत = ८.३३ % सहमत = २५.००% असहमत = ८.३३% अनिर्णित = ४५.८४% पूर्ण असहमत = १२.०५% जम्मा = १००%

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७०

माथि प्रस्तुत तालिकामा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीका वारेमा विभिन्न धारणाहरू समावेश गरिएका कथन अन्तर्गत औसतरूपमा न्यून प्रतिक्रिया स्तर भएका वाक्यांश र तिनिहरूको अभिमत स्तर देखाइएको छ । कथन ९ मा आवधिक परीक्षावाट मात्र प्राथमिक तहमा विद्यार्थीहरूको समग्र उपलब्धि स्तरको सहि मूल्याङ्कन हुन सक्दछ, भन्ने वाक्यांशमा पूर्ण सहमत ८.३३ प्रतिशत, सहमत २५ प्रतिशत, असहमत ८.३३ प्रतिशत, अनिर्णित ४५.८४ प्रतिशत र पूर्ण असहमत १२.०५ प्रतिशत अभिमत रहेको पाइयो । यसवाट यो प्रष्ट भयो

की शिक्षकहरू प्राथमिक तहमा आवधिक परीक्षावाटमात्र विद्यार्थीको समग्र उपलब्धि स्तरको सहि मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ, भन्ने पक्षमा नभएको पाइयो ।

कथन ११ मा सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकहरूको वर्तमान सेवा र सुविधाका शर्तहरू सवल नभएकोले शिक्षकहरूमा विद्यार्थी प्रतिको चासो र सरोकार न्यून भएको हो वाक्यांश मा पूर्ण सहमत २०.८४ प्रतिशत,सहमत १२.०५ प्रतिशत,असहमत ३७.०५ प्रतिशत अनिर्णित ३७.०५ प्रतिशत, पूर्ण असहमत २०.८३ प्रतिशत रहेको पाइयो । असहमत र पूर्ण असहमतमा अधिकांश मत परेको हुदाँ शिक्षकहरूको सेवा सुविधा सवल नभएर विद्यार्थीको चासो कम भएको भन्ने तथ्य पत्ता लाग्यो ।

त्यस्तै कथन क्रमाङ्क १८ मा माथिल्ला तहमा लिखित र आवधिक परीक्षालाई नै विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रमुख साधन मानिने भएकोले तल्लोतहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रभावकारी हुनसक्दैन भन्ने वाक्यांशमा पूर्ण सहमतमा ८.३३ प्रतिशत,सहमतमा २५ प्रतिशत,अनिर्णित का ८.३३ प्रतिशत,असहमतमा ४५.८४ प्रतिशत तथा पूर्ण असहमतमा १२.५ प्रतिशत शिक्षकहरूले अभिमत व्यक्त गरेको पाइयो । यसवाट प्रष्ट हुन्छ कि प्राथमिक तहमा तोकिएको निर्दिष्ट पक्रिया अनुरूप निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको रणनिति कार्यान्वयन गराइएमा त्यसले विद्यार्थीको उपलब्धिस्तरमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ भन्ने धारणा शिक्षकहरूको रहेको पाइयो ।

४.१.४ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीका सवल र दुर्बल पक्षहरूका सम्बन्धमा प्रधानाध्यापकहरूको अवधारणा

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली अपनाउदा प्रधानाध्यापकहरूले औल्याएका सवल र दुर्बल पक्षहरू तलको तालिकामा प्रतिशतमा रूपान्तरण गरेर उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं ४

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीका सवल एवम दुर्बल पक्षहरूवारे प्रधानाध्यापकहरूको अवधारणा

क्र.स.	सवल तथा दुर्बल पक्षहरू	सो धारणा व्यक्त गर्ने विद्यालय
१	क) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन वाट विद्यार्थीका विभिन्न पक्षहरूको मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ । (सवल पक्ष) ख) शिक्षकहरू विद्यार्थीका प्रत्येक पक्षहरूको मूल्याङ्कन गर्न कठिनाई महसुस गर्दछन । (दुर्बलपक्ष)	श्री नेपाल उच्च माध्यामिक विद्यालय, रत्ननगर, चितवन प्राचार्य
२	क) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीलाई निर्धारित आधारहरूवाट गर्न सकेमा यो प्रभावकारी हुन्छ । (सवल पक्ष) ख) यस मूल्याङ्कन वाट प्राथमिक तहको शिक्षण प्रभावकारी बन्न सक्दछ ।(सवल पक्ष) ग) निरन्तर अभिलेख राख्ने कार्य कठिन छ । (दुर्बल पक्ष)	श्री वैरिया माध्यामिक विद्यालय ,वैरिया, चितवन
३	क) कक्षा दोहोऱ्याउने र छाड्ने दरमा न्यून गर्न निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी हुन्छ । (सवल पक्ष) ख) यसले विद्यार्थीमा विविध पक्षहरूलाई ध्यान दिन्छ । (सवल पक्ष)	श्री वागेश्वरी निम्न माध्यामिक विद्यालय ,जिरौना , चितवन
४	क) स-साना वालवालिकाहरूलाई परीक्षाको सन्त्रासवाट मुक्त राख्न यो राम्रो मानिन्छ । (सवल पक्ष) ख) निरन्तर अभिलेख राख्ने कार्य भन्भटिलो हो । (दुर्बल पक्ष)	श्री निजानन्द राष्ट्रिय प्राथमिक विद्यालय, जिरौना, चितवन

स्रोत : स्थलगत सर्भेक्षण, २०७०

४ वटा विद्यालयमा प्रधानाध्यापकहरूसँग लिइएको अन्तरवार्तामा उहाँहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका सवल तथा दुर्बल पक्षहरू सम्वन्धी औल्याएका तथ्यहरूलाई माथिको तालिकामा देखाइएको छ । माथि उल्लेखित तालिकावाट यो स्पष्ट हुन्छ कि ४ वटै प्रधानाध्यापकहरूका कूल ९ वटा मतहरू मध्ये निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन का सवल पक्षमा ६ वटा अर्थात ६६.६६ प्रतिशत प्रधानाध्यापकहरूको मत निरन्तर विद्यार्थी

मूल्याङ्कनको सबल पक्षमा रहेको पाइयो भने दुर्बल पक्षमा जम्मा ३ मत अर्थात ३३.३३ प्रतिशत अभिमत रहेको पाइयो । यसबाट यो स्पष्ट हुन्छ कि छनौट गरीएका चारवटै विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी सबल पक्षहरूलाई नै वढी औल्याइएको पाइयो । थोरै मात्र दुर्बल पक्षहरूमा प्रधानाध्यापकहरूले औल्याइएको पाइयो ।

४.२ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली कार्यान्वयनको अवस्था

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली सञ्चालनका विधिहरू यसका सञ्चालनमा आएका कठिनाइहरू, विद्यार्थीलाई कक्षा चढाउनका लागि अवलम्बन गरिएका आधारहरू, कार्य सञ्चयिका व्यवस्थापन, कक्षा अनुत्तिर्ण दर वढी हुनुका कारणहरू, विद्यार्थीका सिकाइ उपलब्धि मूल्याङ्कन गर्न अपनाइएका मूल्याङ्कनका साधनहरू आदि जस्ता विविध प्रश्नहरूमा शिक्षकहरूको राय, सुझाव बुझ्ने उद्देश्यले छनौट गरिएका ४ वटा विद्यालयका कक्षा १,२ र ३ मा गणित र नेपाली विषय शिक्षण गराउने जम्मा २४ जना शिक्षकहरू समक्ष अनुसुची २ अनुसारको ढाँचामा खुल्ला प्रश्नावली भराइएको थियो । जसबाट प्राप्त सूचनाहरूको क्रमवद्ध व्याख्या एवम विश्लेषण निम्नानुसार प्रस्तुत गरिन्छ ।

४.२.१ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सञ्चालनका विधि र तरिकाहरू

चारवटै प्रधानाध्यापकहरू मध्ये करीव ७५ प्रतिशत (३ जना) प्रधानाध्यापकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सञ्चालनको विधि अन्तर्गत विद्यार्थीका प्रत्येक पक्षहरू जस्तै कक्षाकार्य, गृहकार्य, उपस्थिति, अनुशासन जस्ता कुराहरूको अभिलेख राखी मूल्याङ्कन हुनुपर्ने कुरा बताएको पाइयो । तर १ जना (२५ प्रतिशत) प्रधानाध्यापकले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका विधिहरू र तरिकावारे त्यती ज्ञान हुन नसकेको कुरा बताउनु भयो ।

४.२.२ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था

छनौट गरिएका ४ वटै विद्यालयहरू मध्ये ३ वटा अर्थात ७५ प्रतिशत प्रधानाध्यापकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली विगत ६-७ वर्षदेखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको कुरा बताउनुभयो । ती विद्यालयहरूमा कार्यसञ्चयिका व्यवस्थापन समेत गरिएको कुरा

प्रधानाध्यापकहरूले बताउनु भएको थियो । तर २५ प्रतिशत विद्यालयका प्रधानाध्यापकले आंशिकरूपमा मात्र निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गरिएको कुरा बताउनु भयो । प्राय सबै प्रधानाध्यापकहरूले विद्यार्थी अनुपस्थिति यस मूल्याङ्कन प्रणालीको समस्या भएको कुरा बताउनुभयो । त्यसैगरी यसको कार्यान्वयनमा सम्बन्धित निकायबाट स्पष्ट निति निर्देशनको अभाव रहेको समेत प्रधानाध्यापकहरूले गुनासो रहेको पाइयो ।

४.२.३ विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि मूल्याङ्कन गर्नका लागि प्रयोग गरिएका मूल्याङ्कनका साधन र ति साधन प्रयोग गरिने समय

छनौट गरिएका ४ वटै विद्यालयमा २० जना शिक्षकहरूले विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रमुख साधनका रूपमा त्रैमासिक परीक्षा, अर्धवार्षिक परीक्षा र वार्षिक परीक्षालाई अपनाइएको पाइयो । करीव ४० प्रतिशत शिक्षकहरूले (१० जना) विद्यार्थी मूल्याङ्कनको रूपमा गृहकार्यलाई समेटेको पाइयो । २० प्रतिशत शिक्षकहरूले विद्यार्थी उपस्थितिलाई र उनिहरूले गर्ने कक्षाकार्यलाई समेत मूल्याङ्कनमा समावेश गर्ने गरेको पाइयो । प्राथमिक तहमा विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि अपनाइएका साधन र ति साधनलाई प्रयोग गरिने समयका सम्बन्धमा शिक्षकहरूले दिएका उत्तरहरूलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ५

विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि अपनाइएका साधन र ती साधन प्रयोग गर्ने शिक्षक र ती साधन प्रयोग गरिने समय

क्र.स.	मूल्याङ्कनका साधन	ती साधन प्रयोग गर्ने शिक्षक प्रतिशत	ती साधन प्रयोग गरिने समय
१	त्रैमासिक ,अर्धवार्षिक र वार्षिक (लिखित परीक्षा)	९० %	क्रमश ३,६ र ११ महिनामा
२	गृहकार्य	४०%	दैनिक
३	विद्यार्थी उपस्थिति	४०%	दैनिक
४	घटना अभिलेख	४०%	साप्ताहिक
५	कक्षा कार्यमा सहभागिता	२०%	साप्ताहिक
६	सरसफाई तथा अनुशासन	२०%	दैनिक
७	कक्षा कार्य	१०%	साप्ताहिक
८	अतिरिक्त क्रियकलापमा सहभागिता	१०%	मासिक
९	मौखिक परीक्षा	१०%	मासिक
१०	अवलोकन	२०%	दैनिक

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण २०७०

अगाडि प्रस्तुत गरिएको तालिका हेर्दा छनोट गरिएका ४ वटै विद्यालयहरूमा प्राथमिक तहका विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन गर्ने प्रमुख साधन त्रैमासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक परीक्षा रहेको देखियो । त्रैमासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक परीक्षालाई नै विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रमुख साधनका रूपमा छनोट गर्ने शिक्षक प्रतिशत ९० रहेको पाइयो जुन ४ वटै विद्यालयको प्रमुख मूल्याङ्कनको साधन रहेको पाइयो ।

त्रैमासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक परीक्षापछि विद्यार्थी मूल्याङ्कनको अर्को दोस्रो वढी प्रयोग गरिएको साधन गृहकार्य देखियो । ४० प्रतिशत शिक्षकहरूले यसलाई विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि प्रयोग गरेको पाइयो । घटना अभिलेखलाई पनि प्राथमिक तहका विद्यार्थी मूल्याङ्कनको साधन अपनाइएका शिक्षकहरू ४० प्रतिशत पाइयो ।

विद्यार्थीको कक्षा कार्यमा सहभागिता, सरसफाई तथा अनुशासन ,अवलोकनलाई विद्यार्थी मूल्याङ्कनका साधनका रूपमा अपनाउने शिक्षकहरू क्रमश २० प्रतिशत रहेको पाइयो भने त्यस बाहेक अन्य साधनहरू कक्षाकार्य, कक्षाकोठा सिकाइ उपलब्धिको जाँच, अतिरिक्त क्रियाकलापमा सहभागिता र मौखिक परीक्षा जस्ता पक्षहरूलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका साधनका रूपमा अपनाएका शिक्षक र विद्यालय संख्या न्यून रहेको पाइयो । यी साधनलाई मूल्याङ्कनको साधनका रूपमा प्रयोग गर्ने शिक्षक प्रतिशत क्रमश १० प्रतिशत देखियो ।

माथि प्रस्तुत गरिए वमोजिम निरन्तर मूल्याङ्कनका लागि अपनाइएका मूल्याङ्कनका साधनहरूलाई सबैभन्दा वढी प्रयोग गरिएका, औसत निम्न/मध्यमरूपमा प्रयोग गरिएका र न्यून रूपमा प्रयोग गरिएका गरी देहाय वमोजिम तीन भागमा वर्गीकृत गर्न सकिन्छ ।

१. सबैभन्दा अधिक/उच्च रूपमा प्रयोग गरिएको मूल्याङ्कनको साधन

(क) त्रैमासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक परीक्षा: ९० प्रतिशत शिक्षकहरूले ४ वटै विद्यालयहरूले प्रयोग गरेको मूल्याङ्कनको साधन

२. औसत निम्न वा मध्यमरूपमा प्रयोग गरिएका मूल्याङ्कनका साधन

(क) गृहकार्य (ख) घटना अभिलेख - दुवै साधन प्रयोग गर्ने शिक्षक ४० प्रतिशतले प्रयोगमा अपनाएको ।

३. न्यून रूपमा प्रयोग गरिएका मूल्याङ्कनका साधन

(क) कक्षा कार्य (ख) कक्षा जाँच (ग) अतिरिक्त क्रियाकलापमा सहभागिता र (घ) मौखिक परीक्षा : यी साधन प्रयोग गर्ने शिक्षक १० प्रतिशत मात्र

४.३ विद्यालयमा हाल कार्यान्वयन भईरहेको निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणाली

छनौट गरिएका तीनवटा अर्थात् ७५ प्रतिशत विद्यालयमा विगत ६-७ वर्षदेखि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली कार्यान्वयनमा ल्याइएको पाइयो । जसमध्ये दुईवटा अर्थात् ५० प्रतिशत विद्यालयमा पोर्टफोलियोको व्यवस्थापन समेत गरिएको त्यहाँका प्रधानाध्यापकले बताएको पाइयो । बाँकी २५ प्रतिशत विद्यालयमा त्यहाँका प्रधानाध्यापकहरूले विगत ६-७ वर्षदेखि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीका सामान्य आधारहरू अपनाउँदै आएको बताएको पाइयो ।

४.३.१ कार्य सञ्चयिकाको व्यवस्थापन र त्यसमा समेटिएका विद्यार्थी क्रियाकलाप

कार्य सञ्चयिका (पोर्टफोलियो) व्यवस्थापन गरिएको छ वा छैन ? यदि गरिएको छ भने त्यसमा विद्यार्थीहरूका के कस्ता क्रियाकलापहरू समेटिएका छन् ? भन्ने प्रश्नको उत्तरमा केवल २ वटा विद्यालयका १२ जना (५० प्रतिशत) शिक्षकहरूबाट मात्र पोर्टफोलियो व्यवस्थापन लागु गरिएको छ भन्ने उत्तर पाइयो । ५० प्रतिशत शिक्षकहरूलाई पोर्टफोलियो (कार्यसञ्चयिका) सम्बन्धी कुनै जानकारी नै नरहेको पाइयो ।

४.३.२ माथिल्लो कक्षा चढाउनका लागि विद्यार्थीको अन्तिम मूल्याङ्कनका लागि

अपनाइएका आधार र समय

तालिका नं ६

माथिल्लो कक्षा चढाउनका लागि विभिन्न आधारहरू अपनाउने विद्यालय, शिक्षक तथा ती आधारहरू प्रयोग गरिने समय

क्र.स.	कक्षा चढाउनकालागि अन्तिम मूल्याङ्कनको आधारहरू	ति आधारहरू अपनाउने विद्यालय संख्या	ति आधार अपनाउने शिक्षकहरूको संख्या	ति आधारहरू प्रयोग गरिने समय
१	प्रथम त्रैमासिक , अर्धवार्षिक र वार्षिक परीक्षा	४ वटा	२४	क्रमश त्रैमासिक, अर्धवार्षिक र शैक्षिक सत्रको अन्तमा
२	व्यवहार परिवर्तन, विद्यार्थी उपस्थिति, सिर्जनात्मक कार्य, सरसफाई र गृहकार्य	२ वटा	१२	व्यवहार परिवर्तन, मासिक उपस्थिति-मासिक र अन्य-साप्ताहिक
३	पोर्टफोलियो, उपस्थिति, गृहकार्य र अतिरिक्त शैक्षिक क्रियाकलापमा सहभागिता	२ वटा	१२	दैनिक

स्रोत :स्थलगत सर्वेक्षण-२०७०

माथिल्लो कक्षा चढाउनका लागि विद्यार्थीको अन्तिम मूल्याङ्कनका लागि अपनाइएका आधारहरू के-के अपनाइएको छ ? भन्ने प्रश्नमा शत प्रतिशत शिक्षकहरूले विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रमुख आधारको रूपमा प्रथम त्रैमासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक परीक्षालाई अपनाइएको पाइयो ।

कक्षा चढाउने प्रयोजनकालागि अपनाइएका मूल्याङ्कनका आधारहरू व्यवहार परिवर्तन ,विद्यार्थी उपस्थिति , सृजनात्मक कार्य , सरसफाई र गृहकार्य जस्ता पक्षहरूमा मूल्याङ्कन गरिएका विद्यालय ५० प्रतिशत (२ वटा) रहेको पाइयो भने यी पक्षहरूलाई मूल्याङ्कनको आधारभित्र प्रयोग गर्ने शिक्षकहरू ५० प्रतिशत (१२ जना) पाइयो । छनौट गरिएका विद्यालयहरू मध्ये २ वटा अर्थात (५० प्रतिशत) विद्यालयमा पोर्टफोलियो व्यवस्थापन अन्तर्गत उपस्थिति, गृहकार्य तथा मौखिक परीक्षाहरू जस्ता मूल्याङ्कनका आधारहरू अपनाइएको पाइयो ।

४.३.३ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्दा विद्यार्थीहरूको सही मूल्याङ्कन गर्न सकेको /नसकेको अवस्था र त्यसको कारणहरू

प्राथमिक तहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्दा विद्यार्थीहरूको सही मूल्याङ्कन हुन सकेको छ वा छैन ? यदि छ भने त्यसको कारणहरू के- के पाउनु भएको छ ? भन्ने प्रश्नमा शिक्षकहरूले व्यक्त गरेका उत्तरहरूलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ७

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्दा विद्यार्थीहरूको सही मूल्याङ्कन हुन नसक्नुका कारणहरू उल्लेख गर्ने शिक्षक प्रतिशत

क्र.स.	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्दा विद्यार्थीहरूको सही मूल्याङ्कन हुन नसक्नुका कारणहरू	सो कारणहरू उल्लेख गर्ने शिक्षक प्रतिशत	कारणप्रतिको शिक्षक मतस्तर
१	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्दा शैक्षिक शत्रको पहिलो मूल्याङ्कनको आधार वर्षभरी दिगो रहन सक्दैन ।	४.१६%(१ जना)	न्यून
२	दैनिकरूपमा विद्यार्थी उपस्थिति नहुनु	५०% (१२ जना)	सवैभन्दा उच्च
३	गृहकार्य नियमित रूपमा विद्यार्थीले नगर्नु र नियमित गृहकार्य जाँच भ्रष्टाटिलो हुनु	२९.१६% (७ जना)	दोस्रो उच्च
४	विद्यार्थीले आफुले नजानेका विषयवस्तुमा चासो नहुनु र प्रश्न नसोध्नु	४.१६ % (१ जना)	न्यून
५	विद्यार्थी सङ्ख्या बढी भएकोले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्न असजिलो भएको छ ।	४.१६ % (१ जना)	न्यून
६	विद्यार्थीहरूको सही मूल्याङ्कन नहुनुको कारण धेरैजसो विद्यार्थीहरूका आमावावु कृषि पेशामा लागेका हुनाले अनुपस्थिति रहने भएकोले सवै विद्यार्थीहरूको निरन्तर मूल्याङ्कन गर्न गाह्रो भएको छ ।	१३.७५ % (३ जना)	मध्यम
७	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका तौर तरिका वारे कसैले तालिम वा जानकारी नदिएको	४.१६ % (१ जना)	न्यून

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण ,२०७०

अगाडि प्रस्तुत गरिएको तालिकामा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन लागु गर्न विद्यार्थीको सही मूल्याङ्कन हुन नसक्नुका कारणहरूवारे शिक्षकहरूको उत्तरहरूलाई प्रतिशतमा उल्लेख गरिएको छ । माथिको तालिकाबाट स्पष्ट हुन्छ की निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन लागु गर्दा विद्यार्थीको सही मूल्याङ्कन हुन नसक्ने प्रमुख कारणमा दैनिक रूपमा विद्यार्थीको उपस्थिति नियमित नहुनु हो । यसकारण प्रति आफ्नो मत व्यक्त गर्ने शिक्षक ५० प्रतिशत रहेको पाइयो जुन सबैभन्दा उच्चदरको कारण भएको पाइयो ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनद्वारा विद्यार्थीको सही मूल्याङ्कन हुन नसक्ने दोस्रो कारण विद्यार्थीले गृहकार्य नियमित रूपमा गर्न नसक्नु र नियमित गृहकार्य जाँच भन्नुभेटिलो हुनु रहेको थियो । विद्यार्थीले गृहकार्य नियमित रूपमा गर्न नसक्नु र स्वयं शिक्षकलाईपनि गृहकार्य जाँच गर्नु भन्नुभेटिलो हुने हुनाले त्यसबाट निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनद्वारा विद्यार्थीको सही मूल्याङ्कन २९.१६ प्रतिशत शिक्षकले मत जाहेर गरेको पाइयो ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनद्वारा विद्यार्थीको सही मूल्याङ्कन हुन नसक्ने कारणहरू मध्ये धेरै विद्यार्थीका अभिभावक कृषि पेशामा लागेका हुनाले विद्यार्थीहरूपनि कृषि कार्यको समयमा अनुपस्थित रहने कुरा १३.७५ प्रतिशत शिक्षकले व्यक्त गरेको पाइयो ।

त्यसैगरी निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन लागु गर्दा विद्यार्थीको सही मूल्याङ्कन हुन नसक्ने कारणहरू मध्ये निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्दा शैक्षिक सत्रको पहिलो मूल्याङ्कनको आधार वर्षभरी दिगो रहन सक्दैन भन्नेमा ४.१६ प्रतिशत शिक्षक , विद्यार्थीले आफुले नजानेका विषयवस्तुमा चासो नहुनु र प्रश्न नै नसोध्नु भन्नेमा ४.१६ प्रतिशत शिक्षक, विद्यार्थी संख्या बढी भएकोले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्न कथनमा २.५ प्रतिशत र निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका तौरतरिकावारे कसैले तालिम वा जानकारी नदिएको भन्नेमा ४.१६ प्रतिशत शिक्षकले कारण दर्शाएको पाइयो ।

४.३.४ विद्यार्थीहरूको वर्तमान कक्षा छाड्ने र कक्षा दोहोर्‍याउने सूचकाङ्कहरूमा प्रभाव पार्ने तत्वहरू

विद्यार्थीको कक्षा छाड्ने दरमा प्रभाव पार्ने तत्व घरको आर्थिक अवस्था हो भन्ने बताउने प्रधानाध्यापकहरू ७५ प्रतिशत (३ जना) रहेको पाइयो । विद्यमान परीक्षा र मूल्याङ्कन नितिले गर्दा कक्षा छाड्ने दरमा त्यति प्रभाव नपारेको कुरा सबै विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरूबाट बुझिन आयो । १ जना प्रधानाध्यापक अर्थात् २५ प्रतिशतले कक्षा छाड्ने दरमा प्रभाव पार्ने तत्व घरको कृषि कार्य औल्याइएको पाइयो ।

कक्षा दोहोर्‍याउने दरमा पनि कक्षा छाड्ने दरमा प्रभाव पार्ने तत्वहरू (माथि उल्लेख गरिएको) नै बढी जिम्मेवार रहेको कुरा प्रधानाध्यापकहरूबाट बुझिन आयो । तर वार्षिक उपस्थिति ३० दिनभन्दा कम भएका सो विद्यार्थीहरूले कक्षा दोहोर्‍याउने व्यवस्था कायम गरिएको कुरा २५ प्रतिशत (१ जना) प्रधानाध्यापकहरूबाट बुझिन आयो ।

४.३.५ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि कक्षा कार्य , अनुशासन, गृहकार्य, उपस्थिति , अतिरिक्त क्रियाकलापहरू जस्ता पक्षहरूको मूल्याङ्कन गरिने विधि र अभिलेख राख्ने तरिका

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि कक्षा कार्य, अनुशासन, गृहकार्य, उपस्थिति, अतिरिक्त क्रियाकलापहरू जस्ता पक्षहरूको मूल्याङ्कन के कसरी गरिन्छ र त्यसको अभिलेख कसरी राखिन्छ ? भन्ने प्रश्नमा शिक्षकहरूले दिएका जवाफहरूलाई प्रतिशतमा रूपान्तरण गरेर तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ८

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका विभिन्न पक्षहरूको अभिलेख राख्ने तरिका तथा ती अभिलेख अपनाउने शिक्षकहरू

क्र. स.	मूल्याङ्कनका पक्षहरू	अभिलेख राख्ने तरिका	सो अभिलेख राख्ने शिक्षक सङ्ख्या र प्रतिशत
१	कक्षा कार्य	क) छलफलमा भाग लिए/नलिएको टिपोट गर्ने	५ जना (२० %)
		ख) पिरियडको अन्त्यमा पाठवाट प्रश्न सोध्ने	४ जना(१६.६६ %)
		ग) डायरी /विद्यार्थी अभिलेख	१२ जना(५०%)
		घ) दैनिक टिपोट	१२ जना(५०%)
		ङ) लिखित जाँच र मौखिक प्रश्नावली	४ जना(१६.६६ %)
		च) टिपोट नगरिने	३ जना(१२.५ %)
२	अनुशासन	क)दैनिक टिपोट	६ (२५%)
		ख) बोली व्यवहार र दैनिक व्यवहारको टिपोट गरेर	५ (२०.८%)
		ग)विद्यार्थीको वैयक्तिक विवरण राखेर	१० (४१.६६%)
		घ) विद्यार्थीको कार्य दक्षता हेरेर	
		ङ) अनुशासन कतिको पालना गरेको छ सो रजिष्टरमा टिपोट गरेर	५ (२०.८%)
		च) विद्यार्थीको क्रियाकलापहरू साप्ताहिक रूपमा हेरेर अभिलेख टिपोट गरेर	७ (२९.१६%)
		छ) आज्ञाकारिता र इमान्दारीता हेरेर त्यसको आधारमा डायरीमा टिपोट गरेर	३ (१२.५ %)
३.	उपस्थिति	क) दैनिक उपस्थिति रजिष्टरमा उतार गरेर	१५ (६२.५ %)

		ख) प्रत्येक पिरियडमा उपस्थिति हेरि टिपोट गरी फाइलमा अभिलेख राखेर	८ (३३.३३%)
		ग) दैनिक हाजिरी लिएर	७ (२९.१६ %)
		घ) दैनिक टिपोट	४ (१६.६६%)
		ड) उपस्थिति प्रतिशत गणना गरेर	६ (२५ %)
४	गृहकार्य	क) साप्ताहिक रूपमा जाँच गरेर अभिलेख टिपोट गरेर	१० (४१.६६ %)
		ख) दैनिक गृहकार्य जाँच गरेर	१२ (५० %)
		ग) डायरी /विद्यार्थी अभिलेखमा गृहकार्य गरे /नगरेको अनुसार अभिलेख राखेर	७ (२९.१६ %)
		घ) अर्को दिनमा गृहकार्य जाँच गरेर	६ (२५%)
		ड) निरन्तर गरे नगरेको कापीमा नोट गरेर	३ (१२.५ %)
		च) अभिलेख नराख्ने	२ (८.३ %)
५	अतिरिक्त क्रियाकलाप	क) विभिन्न क्रियाकलापमा सहभागी विद्यार्थीहरूको नाम अनुसारको अभिलेख राखेर	११ (४५.८३ %)
		ख) अतिरिक्त क्रियाकलापमा भाग लिएको/नलिएको अनुसार अभिलेख राखेर	९ (३७.५ %)
		ग) व्यवहार परिवर्तनको अभिलेख राखेर	५ (२०.८१ %)
		घ) दैनिक टिपोट	६ (२५ %)
		ड) विद्यालयमा आयोजना गरिने अतिरिक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालनको अभिलेख राखेर	९ (३७.५%)

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण , २०७०

माथि प्रस्तुत तालिकाबाट यो स्पष्ट हुन्छ, कि कक्षाकार्यको अभिलेख राख्नका लागि सबैभन्दा बढी शिक्षकले अपनाएको तरिका डायरी /विद्यार्थी अभिलेख र दैनिक टिपोट हो जुन अभिलेख विधि ५०-५० प्रतिशत शिक्षकहरूले प्रयोगमा ल्याएको पाइयो । त्यसै गरी

छलफलमा भाग लिए नलिएको टिपोट गर्ने विधि २०.८३ प्रतिशत शिक्षकले,पिरियडको अन्त्यमा प्रश्न सोधि अभिलेख राख्ने विधि १६.३३ प्रतिशत शिक्षकले,लिखित जाँच र प्रश्नावली सोध्ने विधिवाट कक्षा कार्यको अभिलेख राख्ने विधि १६.६६ प्रतिशत शिक्षकले र कक्षा कार्यको अभिलेख नराख्ने शिक्षकहरू १२.५ प्रतिशत रहेको पाइयो ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अर्न्तगत अनुशासनको पक्षलाई अभिलेखमा उर्ताने र मूल्याङ्कन विधि वा तरिकामा पनि विविधता पाइयो । विद्यार्थी अनुशासनको मूल्याङ्कन गरी सो को अभिलेख राख्ने विधिमा सवैभन्दा वढी, विद्यार्थीको वैयक्तिक विवरण राख्ने विधि अर्न्तगत ४१.६६ प्रतिशत शिक्षकहरू,दैनिक अनुशासनीय आचरणहरू टिपोट गर्ने विधि अर्न्तगत २५ प्रतिशत शिक्षकहरू,विद्यार्थीका क्रियाकलापहरू साप्ताहिक रूपमा हरेर अभिलेख टिपोट गर्ने विधि अर्न्तगत १२.५ प्रतिशत शिक्षकहरू, अनुशासन कर्तीको अपनाएको छ भनि सो रजिष्टरमा टिपोट गर्ने विधि अर्न्तगत २०.८३ प्रतिशत शिक्षकहरू,विद्यार्थीको कार्य दक्षता हरेर अभिलेख राख्ने विधि अर्न्तगत १६.६६ प्रतिशत शिक्षकहरू,आज्ञाकारिता र इमान्दारिता हरेर त्यसको आधारमा डायरीमा टिपोट गर्ने विधि अर्न्तगत १२.५ प्रतिशत शिक्षकहरू रहेको पाइयो ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका विभिन्न पक्षहरू अर्न्तगत उपस्थिति मूल्याङ्कन गर्ने र अभिलेख राख्ने विधि अर्न्तगत दैनिक उपस्थिति रजिष्टरमा उतारेर अभिलेख राख्ने विधि अर्न्तगत ६२.५ प्रतिशत शिक्षकहरू,प्रत्येक पिरियडमा उपस्थिति हरेर टिपोट गरी फाइलमा अभिलेख राख्ने विधि अर्न्तगत ३३.३३ प्रतिशत शिक्षकहरू, दैनिक हाजिरी लिएर अभिलेख राख्ने विधि अर्न्तगत २९.१६ प्रतिशत शिक्षकहरू,उपस्थितिको प्रतिशत गणना गर्ने २५ प्रतिशत शिक्षकहरू र उपस्थितिको टिपोट गर्ने १६.६६ प्रतिशत शिक्षकहरू रहेको पाइयो ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका पक्षहरूमध्ये गृहकार्यको मूल्याङ्कन र अभिलेख राख्ने तरिका अर्न्तगत ५० प्रतिशत शिक्षकहरूले दैनिक गृहकार्य जाँच गरेर राख्ने गरेको ,४१.६६ प्रतिशत शिक्षकहरूले गृहकार्य साप्ताहिक रूपमा जाँच गरेर अभिलेख राख्ने गरेको,२९.१६ प्रतिशत शिक्षकहरूले डायरी वा विद्यार्थी अभिलेखमा गृहकार्य गरे/नगरे अनुसार अभिलेख राख्ने गरेको,२५ प्रतिशत शिक्षकहरूले अर्को दिनमा गृहकार्य जाँच गरी अभिलेख राख्ने

गरेको र ८.३ प्रतिशत शिक्षकहरूले गृहकार्यलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको पक्ष नमानी अभिलेख नराख्ने गरेको पाइयो ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका विभिन्न पक्षहरू मध्ये अतिरिक्त क्रियाकलापहरूको मूल्याङ्कन गर्ने र सो को अभिलेख राख्ने विधिहरूमा ४५.८३ प्रतिशत शिक्षकहरूले विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलापमा सहभागी विद्यार्थीहरूको नाम रजिष्टरमा नोटगर्ने गरेको, ३७.५ प्रतिशत शिक्षकहरूले विद्यालयमा आयोजना गरिने अतिरिक्त क्रियाकलापहरूको अभिलेख राख्ने गरेको, २५ प्रतिशत शिक्षकहरूले दैनिक टिपोट गर्ने गरेको र २०.८३ प्रतिशत शिक्षकहरूले व्यवहार परिवर्तनको अभिलेख राख्ने गरेको पाइयो ।

४.४ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयन गर्ने/गराउने सम्बन्धमा सरकारी स्तरबाट गरिएका पहलहरू

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयन गर्ने/गराउने सम्बन्धमा सरकारी स्तरबाट के कस्तो पहल गरिएको छ ? भन्ने प्रश्नको उत्तरमा शिक्षकहरूले दिएका जवाफहरूलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ९

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयन गर्ने /गराउने सम्बन्धमा सरकारी स्तरबाट गरिएका पहलहरू उल्लेख गर्ने शिक्षक

क्र.स.	सरकारी स्तरबाट गरिएका पहलहरू	शिक्षक संख्या र प्रतिशत
(१)	प्रधानाध्यापकहरूको गोष्ठीमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन बारेमा छलफल गराइन्छ ।	४ (१६.६६ %)
(२)	कक्षा १ देखि ५ सम्म उदार कक्षोन्नती लागु गर्नुहोस भनेर जिल्ला शिक्षा कार्यालयबाट पत्र आउँछ ।	२ (८.३२%)
(३)	कहिलकाँही स्रोतव्याक्ति र विद्यालय निरिक्षकहरू यसवारे जिज्ञासा राख्न आउँछन् ।	३ (१२.५%)
(४)	सेवाकालिन तालिममा विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी थोरै भएपनि जानकारी दिइन्छ ।	४ (१६.६६%)

(५)	निरन्तर मूल्याङ्कनका लागि केही सामाग्रीहरू तालिममा उपलब्ध गराइदैन ।	२ (८.३२%)
(६)	सामान्य परिचयात्मक गोष्ठी वाहेक अन्य कुनै पहल गरिदैन ।	४ (१६.६६%)
(७)	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी सरकारी स्तरवाट एक वर्षमा एकजना शिक्षक(प्रति विद्यालय) तालिम दिने व्यवस्था गरिएको छ ।	२ (८.३२%)
(८)	विद्यालय निरीक्षक तथा स्रोत व्यक्तिले सरसल्लाह दिने गरेका छन् ।	२ (८.३२%)
(९)	सरकारीस्तरवाट खासै पहल नगरिएको र निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी कुनै चासो दिइएकोछैन ।	१८ (७५%)

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण , २०७०

अगाडि प्रस्तुत गरिएको तालिकावाट यो स्पष्ट हुन्छ कि ७५ प्रतिशत (१८ जना) शिक्षकले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी सरकारी स्तरवाट कुनै पहल नगरिएको र यसवारे सरोकारवाला निकायले कुनै चासो नदेखाएको कुरा व्यक्त गरेका छन् । यस उत्तरमा सवैभन्दा बढी शिक्षकहरू रहेका देखियो ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी सरकारी स्तरवाट गरिएको पहलहरू उल्लेख गर्ने अन्य शिक्षकहरूमा,प्रधानाध्यापक गोष्ठी निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन वारे छलफल गरिन्छ , सेवाकालिन तालिममा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी थोरै भएपनि जानकारी दिइन्छ र सामान्य परिचयात्मक गोष्ठी वाहेक अन्य कुनै खास पहल गरिएको छैन भन्नेमा १६.६६ प्रतिशत शिक्षकहरू रहेका थिए । कहिलेकाँही स्रोतव्याक्ति र विद्यालय निरीक्षकहरू निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन वारे जिज्ञासा राख्न आउँछन भन्ने कुरा १२.५ प्रतिशत शिक्षकहरूले बताएको पाइयो ।

यसका साथै सरकारी स्तरवाट गरिएका अन्य पहलहरू वताउने शिक्षकहरूमा कक्षा १ देखि ५ सम्म उदार कक्षोन्नती लागु गर्नुहोला भनेर जिल्ला शिक्षा कार्यालयवाट पटक-पटक पत्र आउने गरेको,निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी सरकारी तर्फवाट एकवर्षमा एकजना

शिक्षक (प्रति विद्यालय) लाई तालिम दिने व्यवस्था गरिएको र विद्यालय निरीक्षक तथा स्रोत व्याक्तिले सरसल्लाह दिने गरेको कुरा बताउने शिक्षकहरू ८.३२ प्रतिशत रहेको पाइयो ।

४.४.१ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी शिक्षकहरूले सिकेको सीपका स्रोतहरू

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी शिक्षकहरूले सिकेको सीपका स्रोतहरू

तालिका नं १०

क्र.स.	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी सिकेका सीप/तालिम	शिक्षक संख्या र प्रतिशत
१.	वि.एड. तालिममा सिकेको	१ (४.१६ %)
२.	आइ. एड. तालिममा सिकेको	२ (८.३२ %)
३.	दश महिने सेवाकालिन तालिममा सिकेको	५ (२०.८३ %)
४.	प्रधानाध्यापक गोष्ठी	३ (१२.५ %)
५.	नसिकेका	१३ (५४.१६ %)

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण , २०७०

माथि उल्लेख गरिएको तालिकाबाट यो स्पष्ट हुन्छ की निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी ५४.१६ प्रतिशत शिक्षकहरूले (१३ जना) कुनै पनि सिप वा तालिम प्राप्त गरेका थिएनन् । १२.५ प्रतिशत शिक्षकहरूले (३ जना) प्रधानाध्यापक गोष्ठीमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी विभिन्न आधारहरू वारे सिकेका कुरा बताए भने २०.८३ प्रतिशत शिक्षकहरूले (५ जना) दश महिने सेवाकालिन तालिममा सिकेको कुरा उल्लेख गरेको पाइयो । ८.३२ प्रतिशत शिक्षकहरूले (२ जना) आइ. एड. तालिममा सिकेको कुरा व्यक्त गरे । त्यस्तै ४.१६ प्रतिशत शिक्षकहरूले (१जना) वि.एड. तालिममा सिकेको उल्लेख गरेको पाइयो ।

४.४.२ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रभावकारी बनाउन अवलम्बन गरिनुपर्ने उपायहरू

प्राथमिक तहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउन के-के गर्नुपर्ने ठान्नुहुन्छ ? भन्ने प्रश्नको उत्तरमा शिक्षकहरूले ठानेका उपायहरू वा तरिकाहरूलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिन्छ ।

तालिका नं ११

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउन विभिन्न शिक्षकहरूले व्यक्त गरेका उपायहरू

क्र.स.	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउन चालिनुपर्ने उपायहरू	शिक्षक संख्या र प्रतिशत	स्तर
१.	समय समयमा अनुगमन र निरीक्षण गरिनुपर्दछ , भौतिक साधनस्रोत सवल बनाइनुपर्ने ,मूल्याङ्कन सम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गरिनुपर्ने ,प्रत्येक विद्यार्थीको व्यक्तिगत रूपमा अभिलेख राख्ने व्यवस्था मिलाइनु पर्दछ ।	१५ (६२.५%)	सर्वोच्च
२.	सम्पूर्ण शिक्षकहरूलाई तालिमको व्यवस्था गरिनुपर्दछ ।	९ (३७.५%)	दोस्रो उच्च
३.	सम्पूर्ण शिक्षक, विद्यार्थी र अभिभावकहरूको सयुक्त सहकार्यबाट अगाडि बढनुपर्दछ र कक्षा अनुपातमा शिक्षक दरबन्दी उपलब्ध गराइनुपर्दछ ।	४ (१६.६६%)	मध्यम
४.	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन फारम स्पष्ट छैन र सो फारम स्पष्ट गरिनुपर्ने र शिक्षकहरूलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी तालिम दिइनुपर्दछ ।	३ (१२.५%)	निम्न मध्यम
५.	शिक्षकलाई पाठ्यभार घटाउनुपर्ने र विद्यालयलाई स्रोत साधन सम्पन्न बनाइनु पर्छ ।	२ (८.३३%)	न्यून
६.	अन्तिम परीक्षा नै मूल्याङ्कनको आधार हो भन्ने पुरानो सोच परिवर्तन गर्न तालिम दिइनु पर्दछ ।	१ (४.१६%)	न्यून
७.	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सञ्चालन र यसका आधारहरू वारे निर्देशिका प्रकाशित गरी वितरण गरिनु पर्दछ ।	४ (१६.६६%)	मध्यम
८.	सम्बन्धित जिल्ला शिक्षा कार्यालय, विद्यालय निरीक्षक र स्रोत व्यक्तिहरूले यस प्रति चासो राख्नु पर्दछ ।	२ (८.३३%)	न्यून

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण , २०७०

माथि प्रस्तुत तालिकावाट यो स्पष्ट हुन्छ कि अधिकांश जसो शिक्षकहरूले अर्थात ६२.५ प्रतिशत (१५ जना) शिक्षकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि समय समयमा अनुगमन र निरिक्षण गरिनुपर्ने, विद्यालयलाई भौतिक साधनस्रोत सम्पन्न बनाउनुपर्ने, निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सञ्चालनका कार्यनितिहरू सम्बन्धी आवश्यक तालिम दिलाउनुपर्ने र प्रत्येक विद्यार्थीको अभिलेख राख्ने कार्य सम्बन्धी आवश्यक सीप सिकाइनुपर्ने तर्क राखेको पाइयो ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयन गर्न चालिनुपर्ने कदमहरू मध्ये दोस्रो ३७.५ प्रतिशत (९ जना) शिक्षकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रभावकारिताको लागि शिक्षकहरूलाई तालिमको व्यवस्था गरिनुपर्दछ भन्ने अवधारणा व्यक्त गरेको पाइयो ।

त्यसै गरी निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउन चालिनुपर्ने कदमहरू सम्बन्धी शिक्षकहरूले दिएका उत्तरहरूमा १६.६६ प्रतिशत शिक्षकहरूले सम्पूर्ण शिक्षकहरू, विद्यार्थी, अभिभावकहरूको सहकार्यवाट अगाडि बढनुपर्दछ र कक्षा अनुपातमा शिक्षक दरवन्दी उपलब्ध गराइनुपर्दछ र यसका आधारहरू वारे निर्देशिका प्रकाशित गरी वितरण गरिनु पर्ने जस्ता उपायहरू अपनाउनुपर्ने सभाव औल्याएको पाइयो ।

१२.५ प्रतिशत शिक्षकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन फारम स्पष्ट छैन र सो फारम स्पष्ट गरिनुपर्ने, ८.३३ प्रतिशत शिक्षकहरूले शिक्षकलाई पाठ्यभार घटाउनुपर्ने र विद्यालयलाई स्रोत साधन सम्पन्न बनाइनु पर्ने, सम्बन्धित जिल्ला शिक्षा कार्यालय, विद्यालय निरीक्षक र स्रोत व्याक्तिहरूले यस प्रति चासो राख्नु पर्ने जस्ता उपायहरू अपनाउनुपर्ने कुरा उल्लेख गरेको पाइयो ।

त्यसैगरी ४.१६ प्रतिशत शिक्षकहरूले अन्तिम परीक्षा नै मूल्याङ्कनको आधार हो भन्ने पुरानो सोच परिवर्तन गर्न तालिमको व्यवस्था गरिनुपर्ने उपायहरू अवलम्बन गरिनुपर्ने धारणा व्यक्त गरे ।

४.४.३ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरू

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरू सम्बन्धी प्रधानाध्यापक-हरूले औल्याएका तथ्यहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गरिन्छ ।

- । वन्द, हडताल तथा राजनितिक पार्टीका भातृ संगठनद्वारा गरिने विभिन्न कार्यक्रम-हरूले विद्यार्थीको कक्षा प्रभावित हुने समस्या ।
- । विद्यालयका शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा अभिभावकहरूको चासो र सहभागितामा कमी ।
- । चाडपर्वहरूको अगाडि र पछाडि १०-१२ दिन सम्म विद्यार्थीहरू विद्यालयमा उपस्थित नहुने समस्या ।
- । रोपाइँ शुरु भयो अर्थात आषाढ शुरु भयो वा गर्मी यामको मनसुन शुरु भयो कि विद्यार्थीहरू विद्यालय नआइदिने समस्या ।
- । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सञ्चालन कार्यनिति सम्बन्धमा एउटा पनि तालिम वा गोष्ठी नदिइएकाले केही अस्पष्टताको समस्या ।
- । विद्यार्थी संख्या बढी भइएकाले लागु गर्न समस्या ।
- । शिक्षक दरवन्दी कम भएको समस्या ।
- । विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षकवीचको सुमधुर सम्बन्धको समस्या ।
- । प्रशस्त शैक्षिक सामग्रीको अभावको समस्या ।
- । समयमै पाठ्यपुस्तक नपाइने समस्या ।

४.४.५ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्दाका प्रमुख समस्याहरू

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्दाका प्रमुख समस्याहरू के-के भोग्नु परेको छ ? भन्ने प्रश्नको उत्तरमा शिक्षकहरूले दिएका उत्तरहरूलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका नं १२

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्दाका प्रमुख समस्याहरू उल्लेख गर्ने शिक्षक तथा ती समस्या प्रति शिक्षकहरूको मतस्तर

क्र.स.	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्दा विद्यार्थीको सहि मूल्याङ्कन हुन नसक्नुका कारणहरू	सो कारण उल्लेख गर्ने शिक्षक प्रतिशत	कारण प्रतिको शिक्षक मतस्तर
१.	समयको अभाव	३० % (७ जना)	दोस्रो उच्च
२.	विद्यार्थी उपस्थिति न्यून हुनु	१६.६६%(४जना)	मध्यम
३.	बढी विद्यार्थी सङ्ख्या	५४.१६%(१३ जना)	सर्वैभन्दा उच्च
४.	क) शिक्षक दरवन्दी कम हुनु ख) अभिभावकको सहभागिता कम हुनु	१२.५% (३ जना)	न्यून
५.	क) प्रत्येक विद्यार्थीको अभिलेख राख्ने गाह्रो हुने ख) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी पूर्ण ज्ञान नहुनु ग) विद्यार्थीहरूलाई परीक्षा सम्बन्धी ज्ञान नहुनु	१२.५% (३ जना)	न्यून
६.	सर्वै विद्यार्थीहरूको गृहकार्य पूर्णरूपमा सर्वै जाँच गर्न समस्या आईपर्ने	८.३३ % (२जना)	न्यून
७.	सर्वै विद्यार्थीहरूलाई उनीहरूको कमी कमजोरी एउटै समय र कक्षामा पत्ता लगाइ पृष्ठपोषण गर्न अप्ठ्यारो पर्ने	४.१६ % (१ जना)	अत्यन्त न्यून
८.	जिल्ला शिक्षा कार्यालयबाट निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली वारे कुनै तालिम वा गोष्ठी आयोजना नगरेको कारणले	१२.५% (३ जना)	न्यून

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण , २०७०

माथि प्रस्तुत गरिएको तालिकाबाट यो स्पष्ट हुन्छ कि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्दा शिक्षकहरूले भोग्नु परिरहेको मुख्य समस्या बढी विद्यार्थी सङ्ख्या हुनु भएको पाइयो । ५४.१६ प्रतिशत शिक्षकहरूले (१३ जना) बढी विद्यार्थी सङ्ख्यालाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रमुख समस्याको रूपमा औल्याएको पाइयो । यस समस्यालाई

सवैभन्दा वढी प्रतिशत शिक्षकहरूले औल्याएको हुदाँ विद्यार्थी संख्या वढी हुनु नै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रमुख समस्या भएको तथ्य पत्ता लाग्यो ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गर्दा शिक्षकहरू भोगनुपर्ने समस्याहरू मध्ये दोस्रो ठूलो समस्या समय अभाव रहेको पाइयो । समयको अभावलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको समस्या बताउने शिक्षकहरू ३०% (७ जना) रहेको पाइयो ।

विद्यार्थी उपस्थिति न्यून हुनुलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको समस्या औल्याउने शिक्षकहरू १६.६६% (४ जना) रहेको पाइयो जुन तेस्रो प्रमुख समस्या थियो । प्रत्येक विद्यार्थीको अभिलेख राख्न गाह्रो हुने , निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी पूर्ण ज्ञान नहुनु र विद्यार्थीलाई परीक्षा सम्बन्धी ज्ञान नहुनु जस्ता समस्या दर्शाउने १२.५ प्रतिशत शिक्षकहरू (३ जना) पाइयो । जिल्ला शिक्षा कार्यालयबाट निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली वारे कुनै तालिम,गाफ्ठी,सेमिनार आयोजना नगरिने पक्षलाई समस्याको रूपमा औल्याउने शिक्षक १२.५ प्रतिशत (३ जना) रहेको पाइयो ।

शिक्षक दरवन्दी कम हुनु र अभिभावकको सहभागिता कम हुनु जस्ता समस्याहरू औल्याउने शिक्षकहरू ८.३३ प्रतिशत (२ जना) रहेको पाइयो । त्यसैगरी सबै विद्यार्थीहरूको गृहकार्य पूर्णरूपमा सधै जाँच गर्न भन्कटिलो हुने समस्या दर्शाउने शिक्षकहरू पनि ५ प्रतिशत (२ जना) रहेको पाइयो ।

सबै विद्यार्थीहरूलाई उसका कमजोरी एउटै समय र कक्षामा पत्ता लगाइ पृष्ठपोषण गर्नुपर्ने कार्यलाई समस्याको रूपमा औल्याउने शिक्षकहरू ४.१६ प्रतिशत (१ जना) मात्र रहेको पाइयो ।

४.४.५ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनबाट प्राप्त अवस्था

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीका आधारहरू पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइएका विद्यालय र आशिक रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइएका वा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली नअपनाएका विद्यालयका विद्यार्थीहरू बीचको शैक्षिक उपलब्धिस्तरको सार्थकता परीक्षण गरी निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभाव पत्ता लगाउनु उपलब्धी परीक्षणको मुख्य उद्देश्य हो ।

यसका लागि कक्षा ३ को गणित विषयको पाठहरूबाट २० वटा वस्तुगत बहुउत्तर समावेश भएको प्रश्नहरू समावेश गरिएको स्तरीकृत उपलब्धी परीक्षण निर्माण गरी २ वटा विद्यालयका कक्षा ३मा अध्ययन गर्ने १५/१५ जना समक्ष प्रशासन गरिएको थियो ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन पूर्णरूपमा लागु भएको विद्यालयको विद्यार्थीहरूको प्राप्ताङ्क	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन आंशिक रूपमा लागु भएका विद्यालयका विद्यार्थीहरूको प्राप्ताङ्क
प्राप्ताङ्कको मध्यक($M_1= ७८$	प्राप्ताङ्कको मध्यक($M_2= ६८$
$Pooled\ t\ X\ ४.९२$ $t_D\ X१.७९$ $t_{cal} = ५.५८$	

अनुसूची ५ वमोजिम गणना गरिएको T को टेबुलमानको T मान भन्दा वढी भएकोले शून्य परिकल्पना अस्वीकार गरिन्छ । तसर्थ भन्न सकिन्छ कि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन लागु गरिएका विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उपलब्धि स्तर,नगरिएका विद्यालयको विद्यार्थीको उपलब्धि स्तर भन्दा वढी हुन्छ । अर्थात निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीले विद्यार्थीहरूको उपलब्धि स्तरमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ ।

परिच्छेद : पाँच

प्राप्ती, निष्कर्ष तथा सुभावहरू

चितवन जिल्लाको रत्ननगर नगरपालिकाको सन्दर्भको कुरा गर्नुपर्दा यहाँका धेरैजसो प्राथमिक विद्यालयहरूमा विगत ६-७ वर्षदेखि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली अपनाइएको पाइयो । प्राथमिक तहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली नै प्रभावकारी हुने कुरा पनि अधिकांश जसो शिक्षकहरूले बताएको पाइयो । तर विद्यार्थी संख्या अधिक हुने र शिक्षक दरवन्दी न्यून हुने विद्यालयहरूमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयनमा कठिनाइ परेको कुरा पत्ता लाग्यो ।

विद्यार्थी मूल्याङ्कनका विभिन्न तौरतरिका खासगरी निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको विधि र पक्रिया सम्बन्धमा शिक्षकहरूलाई कुनैपनि सीप विकास सम्बन्धी तालिम, गोष्ठी वा सेमिनार नदिइएको कुरा प्रति अधिकांश शिक्षकहरूले गुनासो व्यक्त गरेको पाइयो ।

समग्रमा भन्नुपर्दा चितवन जिल्ला अर्न्तगत रत्ननगर नगरपालिकाका सामुदायिक विद्यालयमा कार्यरत अधिकांश शिक्षकहरू निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली प्रति सकारात्मक र परिचित रहेको पाइयो । तर निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीलाई पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन भने गर्न नसकिएको पाइयो । अध्ययन क्षेत्रमा रहेका विद्यालयहरूको अध्ययनबाट प्राप्त परिणामहरू निम्नानुसार पाउन सकिन्छ ।

५.१ प्राप्ती

प्राथमिक तहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागुगर्दा विद्यार्थीको सही मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ भन्ने पक्षमा अधिकांश शिक्षकहरू रहेको पाइयो ।

। विद्यार्थी संख्या बढी हुनु नै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा प्रभाव पार्ने प्रमुख तत्व हो भन्ने कुरामा अधिकांश शिक्षकहरू पूर्ण सहमत रहेको पाइयो ।

। निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन भित्र विद्यार्थीहरूका विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलापहरू कक्षाकार्य, गृहकार्य, अनुशासन, उपस्थिति जस्ता पक्षहरूलाई समेटिन पर्छ भन्ने कुरामा धेरैजसो शिक्षकहरूको धारणा सहमत रहेको पाइयो ।

-) लिखित र आवधिक परीक्षासँगै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनपनि गर्न सकेमा त्यो प्रभावकारी हुने धारणा अधिकांश शिक्षकहरूको रहेको पाइयो ।
-) प्राय सबैजसो प्रधानाध्यापकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका दुर्बल पक्षहरूभन्दा सबल पक्षहरूलाई बढी औल्याएको पाइयो ।
-) अध्ययनको लागि छनौट गरिएका विद्यालयहरू मध्ये दुईवटा विद्यालय अर्थात ५० प्रतिशत विद्यालयमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीका सम्पूर्ण आधारहरू सहित पोर्टफोलियोको व्यवस्थापन गरिएको पाइयो ।
-) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन उदार कक्षोन्नती व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि शिक्षकहरूले विद्यालय भौतिक व्यवस्थापन पक्ष सबल हुनुपर्ने , शिक्षक दरवन्दी बढाउनुपर्ने , तालिमको आयोजना गरिनु पर्ने जस्ता आवश्यकताहरू उल्लेख गरेको पाइयो ।
-) अधिकांश विद्यालयहरू निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई विद्यार्थीको पूरक मूल्याङ्कनको रूपमा अपनाएको पाइयो ।
-) ४० प्रतिशत शिक्षकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको रूपमा गृहकार्य र प्रयोगात्मक कार्यहरू समेटेको पाइयो ।
-) विद्यार्थीको कक्षाकार्यमा सहभागिता, सरसफाई तथा अनुशासन र अवलोकनलाई विद्यार्थीको मूल्याङ्कनको साधनको रूपमा अपनाउने शिक्षकहरू तथा विद्यालयहरू क्रमशः २० र २५ प्रतिशत पाइयो ।
-) आवधिक परीक्षावाटमात्र प्राथमिक तहका विद्यार्थीहरूको समग्र उपलब्धिस्तरको सही मूल्याङ्कन हुन सक्दछ भन्ने कुरामा शिक्षकहरू औसत प्रतिक्रियास्तर न्यून रहेको पाइयो ।
-) गृहकार्यलाई निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनभित्र समेटने शिक्षकहरू ४० प्रतिशत रहेको पाइयो ।
-) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयनको प्रमुख समस्यामा विद्यार्थी संख्या अधिक हुनु र विद्यार्थी अनुपस्थिति दर उच्च रहनु भएको पाइयो ।
-) पोर्टफोलियोको व्यवस्थापनप्रति ५० प्रतिशत शिक्षकहरू अनभिज्ञ रहेको पाइयो ।

। निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीका कार्यनितिहरू सम्वन्धमा शतप्रतिशत शिक्षकहरूले कुनै विशेष सीप वा तालिम नलिएको पाइयो ।

५.२ निष्कर्ष

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली र उदार कक्षोन्नती व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन विद्यार्थीको समग्र सिकाइ उपलब्धीमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने कुरालाई नर्कान सकिदैन । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीद्वारा विद्यमान मूल्याङ्कन प्रणालीमा रहेका कमी कमजोरीलाई विस्थापित गरी यसलाई पूर्ण रूपमा लागु गर्न सकियो भने मात्र विद्यार्थीका सम्पूर्ण उपलब्धीहरूको समयमा नै मूल्याङ्कन गरी सुधारका उचित उपायहरू अवलम्बन गर्न सकिन्छ ।

वास्तवमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि शिक्षकहरूको प्रयाश मात्रै पर्याप्त हुदैन । यसप्रति सम्वन्धित सबै पक्षले वेलैमा ध्यान पुऱ्याउनु सक्नुपर्दछ । यस अध्ययनमा पनि रत्ननगर नगरपालिका भित्रका सामुदायिक विद्यालयहरूमा प्राथमिक तहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली र उदार कक्षोन्नती व्यवस्थाको कार्यान्वयनको स्थितिलाई यथार्थ रूपमा बुझ्ने कार्य भएको थियो । सम्वन्धित विद्यालयमा गरिएको स्थलगत भ्रमण ,विभिन्न महानुभावहरूसँगको भेटघाट र सूचना सङ्कलनका हरेक साधनबाट प्राप्त भएको नतिजाको आधारबाट पनि सबैले यही अपेक्षा राखेको पाइयो की निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयनमा सबै पक्षले सकदो सहयोग गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयनमा प्रभाव पार्ने प्रमुख तत्वको रूपमा विद्यार्थी अनुपस्थित हुनु र शिक्षक दरवन्दी न्यून हुनुलाई यस अध्ययनले उजागर गरेको छ । विद्यार्थी अनुपस्थित दरलाई निरुत्साहित गर्नु एउटा जटिल समस्याकोरूपमा आएको छ । यसका लागि निश्चित शैक्षिक सुधारको योजनाका साथ शिक्षा मन्त्रालय र जिल्ला शिक्षा कार्यालयले अविलम्ब आवश्यक कदम चाल्न आवश्यक देखिन्छ । विद्यार्थीहरूलाई के के गरेर विद्यालयप्रति आर्कषित गर्न सकिन्छ र कुन कुन आधारहरूबाट विद्यालयमा रमाइलो

वातावरणको सृजना गर्न सकिन्छ , जसले गर्दा विद्यार्थीहरू विद्यालयमा रमाउन सक्नु भन्ने तर्फ आवश्यक कदम चाल्नुपर्ने देखिन्छ ।

विद्यालयमा विद्यार्थी संख्या प्रत्येक वर्ष निरन्तर रूपमा वृद्धि हुँदै जानु तर सोही अनुसार शिक्षक दरवन्दी सृजना नहुनु निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको कार्यान्वयनको समस्याको रूपमा देखिएको छ । यसप्रति पनि शिक्षा मन्त्रालयको ध्यान जानु जरुरी भएको यस अध्ययनले देखाएको छ ।

पोर्टफोलियो व्यवस्थापन विद्यार्थी मूल्याङ्कनको एउटा भरपर्दो साधन मानिसकिएकोले वर्तमान अवस्थामा पोर्टफोलियो विना नै विद्यार्थीको निरन्तर मूल्याङ्कन गरिएको पाइनुले सम्बन्धित निकायले यसप्रति चासो नदिएको निष्कर्ष यस अध्ययनले देखाएको छ ।

निष्कर्षमा भन्नुपर्दा अध्ययनको लागि छनौट गरिएका चारवटै विद्यालयका प्राथमिक कक्षाहरूमा कतै निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीका आंशिक आधारहरू सहित त कतै पूर्ण आधारहरू सहित निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कुनै न कुनै रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याएको पाइयो । त्यसैअनुसार उदार कक्षोन्नतीको व्यवस्था प्राय सबै विद्यालयहरूमा लागु गरिएको पाइयो ।

५.३ सुझाव

समष्टिगत अध्ययनबाट प्राप्त सूचनाहरू र निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली र उदार कक्षोन्नतीबारे देखिएका वस्तुस्थितिलाई समेत ध्यानमा राखि सम्बन्धित निकायलाई देहाय वमोजिमका सुझावहरू दिइन्छ ।

५.३.१ नीति निर्माण तह

- । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली सम्बन्धी श्रोत केन्द्र वा जिल्ला शिक्षा कार्यालयले तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- । विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा शिक्षक दरवन्दी उपलब्ध गराउनुपर्ने ।
- । एकवर्षमा औसत वढी दिन उपस्थित हुन सक्ने विद्यार्थीहरूलाई पुरस्कारको व्यवस्था गरिनुपर्ने ।

- ॥ विद्यार्थीका सम्पूर्ण शैक्षिक क्रियाकलापहरूको समूचित तवरवाट अभिलेख राख्न सक्ने शिक्षकलाई प्रोत्साहित गर्न जिल्ला शिक्षा कार्यालयले आवश्यक पुरस्कारको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- ॥ पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले समयसमयमा पाठ्यक्रमको मूल्याङ्कन गरी आंशिक संशोधन मात्र होइन समय सापेक्ष समायोजन हुन सक्ने नागरिक तयार गर्ने हिसाबले पाठ्यक्रममा सुधार गर्नुपर्दछ ।

५.३.२ कार्यान्वयन तह:

- ॥ विद्यालयको भौतिक व्यवस्थापन पक्षलाई सबल बनाउनुपर्ने देखिन्छ ।
- ॥ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि शिक्षक, अभिभावक, विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी र प्रधानाध्यापक विच सहकार्य गरिनुपर्ने ।
- ॥ विद्यार्थी अनुपस्थितिका कारणहरू पहिल्याइ विद्यार्थी अनुपस्थितिलाई निरुत्साहित गर्ने कार्यहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने । जस्तै: विद्यालयमा विद्यार्थी आर्कषित गर्ने खालका उपायहरू , रमाइलो वातावरण, क्रियाकलापमुखी सिकाइ ,भ्रमण आदि ।
- ॥ विद्यालयमा पर्याप्त शैक्षिक सामग्रीहरू उपलब्ध गराउने तर्फ सम्वन्धित निकायले ध्यान दिनुपर्ने ।
- ॥ विद्यालयमा शिक्षकहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन के कसरी गरिरहेका छन् भन्ने वारे प्रधानाध्यापक,विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा अभिभावकहरू पनि चनाखो हुनुपर्ने ।
- ॥ विद्यालय निरीक्षक वा स्रोत व्याक्तिहरूले निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली र उदार कक्षोन्नती वारे सम्वन्धित विद्यालयहरूले गर्ने गरेका काम कारवाहीहरूको अनुगमन तथा निरीक्षण गर्नुपर्ने ।
- ॥ नियमित गृहकार्य जाँच, कक्षाकार्यको अभिलेख, अतिरिक्त क्रियाकलापमा सहभागिता, उपस्थितिजस्ता पक्षहरूको मूल्याङ्कन र अभिलेखिकरण कार्यमा प्रधानाध्यापकले विशेष निगरानी राख्नुपर्ने ।

- । पोर्टफोलियो व्यवस्थापन सम्बन्धी आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण सामाग्रीहरूको परिचायत्मक कार्यक्रमवाट जानकारी गराउनुका साथै तत्सम्बन्धी आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण सामाग्रीहरू सर्वसुलभ ढङ्गले विद्यालयहरूलाई वितरण गर्ने व्यवस्था अवलम्बन गरिनुपर्ने ।
- । विद्यार्थी अनुपस्थित भएमा विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्न कठिनाइ पर्ने कुराप्रति अभिभावकहरूलाई चेतना प्रदान गर्नुपर्ने ।
- । प्रभावकारी शिक्षण सिकाइ र निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारीतालाई निति कै रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याइनुपर्ने देखिन्छ ।
- । समुदायका अभिभावकहरू गरीब र चेतनाको कमी भएकोले विद्यार्थी संख्या बढाउने कुरामा आर्थिक सहयोगको साथै अभिभावकमा पढाई लेखाई प्रति अभिप्रेरणाको आवश्यकता देखिन्छ ।

५.३.३ अनुसन्धान तह

- । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको योजना र कार्यक्रम अनुसार समयसापेक्ष रुपमा परिमार्जन भए नभएको कुरामा अनुसन्धान तहले ध्यान पुऱ्याउनुपर्ने देखिन्छ ।
- । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीद्वारा पाठ्यक्रमका लक्ष्यहरू तथा उद्देश्यहरूको समेत समग्ररूपवाट लेखाजोखा गरिनु पर्दछ ।
- । निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका उद्देश्य निर्धारण गर्न प्रयोग गरिएका आधारभूत स्रोतहरूको वारेमा वैद्यपूर्णरूपले विश्लेषण गरिनु पर्दछ ।
- । विभिन्न दक्ष व्याक्तिहरूवाट विद्यालय तथा पाठ्यक्रमका उद्देश्यहरू सम्बन्धमा विश्लेषण गरिनुपर्ने देखिन्छ ।
- । पाठ्यक्रमका लक्ष्यहरू तथा विद्यार्थी उपलब्धिका वीचमा समरूपता भए नभएको वारेमा अनुसन्धान गरिनु पर्ने देखिन्छ ।

-) निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको कार्यान्वयनमा शैक्षिक योजनाहरु जस्तै:- दैनिक पाठयोजना, एकाइ योजना, बार्षिक शैक्षणिक योजना र वार्षिक कार्यतालिकाको उपयोग कस्तो छ भन्नेतर्फ ध्यान पुऱ्याउनुपर्दछ ।
-) शिक्षण-सिकाइ रणनीतिले शैक्षिक उपलब्धिमा प्रभाव पारेको हुन्छ । यसको उद्देश्य पूर्तिमा तोकिएको रणनीतिहरु प्रयोग गरिएका छन् वा छैनन् खोजी गरी सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

सन्दर्भ सामाग्रीहरु

खनाल, श्रीप्रसाद(२०६२) कार्यक्रम मूल्यांकन , काठमाडौं: जुपिटर पब्लिशर्स एण्ड

डिष्ट्रिब्युटर्स ।

जबरा, श्रेष्ठ, रञ्जितकार (२०६५)शिक्षामा मापन तथा मूल्यांकन , काठमाडौं: विद्यार्थी

पुस्तक भण्डार ।

पन्थ, नारायण प्रसाद (२०६५) शिक्षामा मापन तथा मूल्यांकन , काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक

भण्डार ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०५०) प्राथमिक पाठ्यक्रम दिग्दर्शन (परिमार्जन सहित २०५७)

भक्तपुर: सरकारी प्रकाशन कार्यालय ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०६३) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, भक्तपुर: सरकारी प्रकाशन

कार्यालय ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र(२०६४) निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकन शिक्षक निर्देशिका पुस्तिका,

सानोठिमी :भक्तपुर ।

नेपाल सरकार (२०५९) शिक्षा नियमावली(१२औं संशोधन), काठमाडौं:शिक्षा मन्त्रालय ।

शर्मा, चिरञ्जीवी (२०५४/०५८) शिक्षाका आधारहरु, काठमाडौं: एम के पब्लिसर्स एण्ड

डिष्ट्रिब्युटर्स ।

श्रेष्ठ, प्रकाशमान (२०६०) सामुदायिक स्वामित्वको प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत

निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकन प्रणाली र यसको प्रभाव विकासको निम्ति शिक्षा ,

सेरिड ।

CDC (2005), **Effect of CAS on student's achievement , dropouts and attendance (Final Report)**, Bhaktapur : Curriculum Development Centre, Government Publishing Company.

Clark, D. (2010). **Types of evaluations in instructional design.**

Retrieved on June 16, 2012 from

http://www.nwlink.com/~donclark/hrd/isd/types_of_evaluations.html

Kuo, Lung-Hsing & et al. (2012) **An evaluation model of integrating emerging technology into formal curriculum.**

www.naun.org/multimedia/NAUN/educationinformation/16-288.pdf.

Patel, Rambhain(1993) **Education evaluation.** Mumbai Himalayan Printing House.

Saylor, J.Galen and Alexander, William(1973) **Planning curricula for schools**, New York:Helt Rienhart and Winston ,Inc.

Taba, Hilda(1962), **Curriculum development theory and practice.**New York: Hartcourt Brace Sovanovich,Inc.

सामुदायिक विद्यालयमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रभाव

अनुसूची-१

शिक्षक अवधारणा प्रश्नावली

कृपया तल उल्लेखित सम्पूर्ण विवरणहरू स्पष्ट भरीदिन हुन अनुरोध छ ।

विद्यालयको नाम :

शिक्षण गर्ने विषय :

शिक्षकको नाम (ऐच्छिक)

कक्षा शिक्षक भए सो कक्षा उल्लेखगर्ने :

शैक्षिक योग्यता :

शिक्षण गर्ने कक्षामा विद्यार्थी संख्या :

वाक्यांश/कथन	प्रतिक्रिया				
प्राथमिक तहमा निरन्तर मूल्याङ्कनलागु गर्दा विद्यार्थीको सही मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
विद्यार्थीहरूको कक्षा दोहोर्‍याउने दरमा कमी आउन उदार कक्षोन्नती व्यवस्था सान्दर्भिक हुन्छ ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
विद्यार्थीहरूको कक्षा छाड्ने दरमा कमी गर्न उदार कक्षोन्नती व्यवस्था सान्दर्भिक हुन्छ ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन व्यवहारिक रूपवाट लागू गर्न सकिएको छ ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
विद्यार्थी संख्या अधिक हुनु नै निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीमा प्रभाव पार्ने प्रमुख तत्व हो ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
विद्यार्थी कार्य संचयिका राम्रोसँग राख्न सकिएको छ ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
आवधिक परीक्षावाट मात्र प्राथमिक तहका विद्यार्थीहरूको समग्र उपलब्धीस्तरको सही मूल्याङ्कन हुन सक्छ ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकहरूको वर्तमान सेवा विद्यार्थीका शर्तहरू सबल नभएकाले शिक्षकहरूमा	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत

विद्यार्थीप्रतिको चासो र सरोकार न्यून भएको हो ।					
कक्षा छाड्ने दरमा उच्चता ल्याउने प्रमुख कारणहरू मध्ये अनुतिर्ण दर उच्च हुने हो ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
अनुतिर्ण दर उच्च हुनुको प्रमुख कारण विद्यमान अधिक र लिखित परीक्षा प्रणाली हो ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
उदार कक्षान्ततीवाट कक्षा चढाउदाँ माथिल्लो विद्यार्थीका उपलब्धिस्तर कमजोर हुन्छ ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
विद्यार्थीका सम्पूर्ण क्रियाकलापहरूको निरन्तर र रूपमा मूल्याङ्कनगर्न विद्यालयमा भौतिक स्थापना पक्ष उच्च स्तरको हुनुपर्दछ ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
सरकारी स्तरबाट नै विद्यार्थी मूल्याङ्कनका विभिन्न ज्ञानहरूबारे जानकारी र सीप विकास गर्न तालिम योजना गरीनुपर्दछ ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
जिम्मेवार निकायबाट नै विद्यार्थी मूल्याङ्कनका स्तरिका र रणनीतिबारे निर्देशन प्राप्त हुनाले नै विद्यार्थी मूल्याङ्कनको वर्तमान निति अपनाउदै आइएको छ ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
माथिल्लो तहमा लिखित र आवधिक परीक्षालाई विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रमुख साधन मानिने भएकाले माथिल्लो तहमा निरन्तर मूल्याङ्कनप्रभावकारी हुन सक्दैन ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
लिखित/आवधिक परीक्षा संग निरन्तर मूल्याङ्कनपनि गर्न सकियो भने त्यो प्रभावकारी हुन सक्दछ ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत
विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि विद्यालयमा छुट्टै सयन्त्र गठन गरिनु पर्दछ जसले विद्यार्थीको हरेक क्रियाकलापहरूको रेकर्ड राख्ने कार्य गरुस ।	पूर्ण सहमत	सहमत	अनिर्णित	असहमत	पूर्ण असहमत

सामुदायिक विद्यालयमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रभाव

अनुसूची-२

खुला प्रश्नावली

कृपया तल उल्लेखित सम्पूर्ण विवरणहरू स्पष्ट भरीदिन हुन अनुरोध गरिन्छ ।

विद्यालयको नाम : शिक्षण गर्ने विषय :

शिक्षकको नाम: कक्षा शिक्षक भए सो कक्षा उल्लेख गर्ने :

शैक्षिक योग्यता : शिक्षण गर्ने कक्षामा विद्यार्थी संख्या :

तालिम

१. विद्यार्थीको सिर्काई उपलब्धिको मूल्याङ्कन गर्नका लागि मूल्याङ्कनका कुन कुन साधन प्रयोग भएको छ र कहिले-कहिले प्रयोग गरिएको छ ?

मूल्याङ्कनका साधन	कहिले-कहिले प्रयोग गरिएको छ ।
१.....
२.....
३.....

२. कार्य सञ्चालिका (पोर्टफोलियो) व्यवस्थापन गरिएको छ छैन ? यदि गरिएको छ भने त्यसमा विद्यार्थीका के कस्ता क्रियाकलापहरू समेटिएको छन् ?

.....

३. माथिल्लो कक्षामा चढाउनलाई विद्यार्थीको अन्तिम मूल्याङ्कनको प्रमुख आधार के-के अपनाइएको छ ?

.....
.....
.....

४. प्राथमिक तहमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनप्रणाली लागु गर्दा विद्यार्थीहरूको सही मूल्याङ्कन हुन सकेको छ छैन ? यदि छैन भने त्यसको कारण के भएको छ ?

.....
.....
.....
.....

५. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन लागु गर्दा प्रमुख समस्याहरू के के भोग्नु परेको छ ?

.....
.....
.....
.....
.....

६. विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि कक्षाकार्य, अनुशासन, गृहकार्य, उपस्थिति, अतिरिक्त क्रियाकलापहरू जस्ता पक्षहरूको मूल्याङ्कनके कसरी गरिन्छ ? र त्यसको रेकर्ड कसरी राखिन्छ ? यदि छैन भने सो कुरा उल्लेख गर्नुहोस् ।

मूल्याङ्कनका पक्षहरू	रेकर्ड राख्ने तरिका
१.....
२.....
३.....

७. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयनमा सरकारी स्तरबाट के कस्तो पहल गरिएको छ ?

.....
.....
.....

८. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धि यहाँको कुनै विशेष सीप वा तालिम हासिल गर्नु भएको छ ? यदि छ भने सो उल्लेख गरिदिने ।

तालिमको नाम	अवधि	निरन्तर मूल्याङ्कन सम्बन्धि सिकेको कुरा
१.		
२.		
३.		
४.		
५.		

९. प्राथमिक तहमा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रभावकारी बनाउन के-के गर्नुपर्ने ठान्नुपर्छ ?

.....
.....
.....
.....

सामुदायिक विद्यालयमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रभाव

अनुसूची -३ असंरचित अन्तर्वार्ता अन्तर्वार्ता कार्यक्रम विवरण

विद्यालयको नाम :	शिक्षण गराउने विषय (यदि भएमा) :
प्रधानाध्यापकको नाम :	शिक्षण गराउने कक्षामा विद्यार्थी संख्या (यदि भएमा)
शैक्षिक योग्यता :	अन्तर्वार्ता मिति :
तालिम :	सूचना रेकर्ड प्रविधि :

अन्तर्वार्ता सोधिने विषयबस्तुहरू

- निरन्तर मूल्याङ्कन सञ्चालनका विधि र तरिकाहरू सम्बन्धि
- निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था सम्बन्धि
- विद्यार्थीहरूको वर्तमान कक्षा छाड्ने र कक्षा दोहोर्‍याउने सूचकांकहरूमा प्रभाव पार्ने तत्वहरू सम्बन्धि
- विद्यार्थीहरूको वर्तमान कक्षा छाड्ने र कक्षा दोहोर्‍याउने संख्याका आधारमा सो को स्थिति सम्बन्धि
- विद्यालयमा हाल कार्यान्वयन गरीरहेको मूल्याङ्कन प्रणाली सम्बन्धि
- निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीद्वारा उदार कक्षोत्रति व्यस्थाका सबल र दुर्बल पक्षहरू सम्बन्धि
- आवधिक मूल्याङ्कनर निरन्तर मूल्याङ्कन बीच भिन्नता र यी दुबै मध्ये प्राथमिक तहमा उपयोगी ठहरिने मूल्याङ्कन विधि सम्बन्धि ।
- उदार कक्षोन्नती व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको वर्तमान अवस्था सम्बन्धि ।
- उदार कक्षोन्नती व्यवस्थाका लागि निर्धारण गरिएका आधारहरू सम्बन्धि ।
- निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्यान्वयन गर्नमा देखिएका समस्याहरू सम्बन्धि ।

सामुदायिक विद्यालयमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकनको प्रभाव

अनुसूची -४

निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकन प्रणाली पूर्णरूपमा कार्यान्वयन गरिएका र आंशिकरूपमा कार्यान्वयन गरिएका विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उपलब्धिस्तरको सार्थकता पत्ता लगाउनका लागि प्रशासन गरीएको उपलब्धि परीक्षण ढाँचा

प्र.न.१ २ अङ्कको सवैभन्दा ठूलो संख्या कुन हो

क) ९९ ख) ९८ ग) ९० घ) ९१

२) गणितको आधारभूत नियम प्रयोग गर्दा सर्वप्रथम कुन चिन्हको काम गरिन्छ ।

क) + ख) - ग) ÷ घ) X

३) ८ को वर्ग संख्या कति हुन्छ ?

क) ४४ ख) ६४ ग) ८८ घ) २२

४) $२०+५\times ६$ को मान कति हुन्छ ?

क) ४० ख) ५० ग) ६० घ) ३०

५) ४,१५० मा एकको स्थानमान कति हो ?

क) शून्य ख) एक ग) दश घ) सय

६) १००० मा ५०० जोडेर १५०० घटाउँदा कति हुन्छ ?

क) ५० ख) १०० ग) ० घ) ५००

७) २ को घनसंख्या कति हुन्छ ?

क) ४ ख) ८ ग) १२ घ) २०

८) दुइवटा बिन्दुहरू जोडने सिधा रेखालाई के भनिन्छ ?

क) सिधा रेखाखण्ड ख) वृत्त ग) चर्तुभुज घ) त्रिभुज

९) त्रिभुजमा कतिवटा कोणहरू हुन्छन् ?

क) २ ख) ३ ग) ४ घ) १

१०) १४ लाई निशेष भाग जाने संख्या कुन हो ?

क) ६ ख) ७ ग) ५ घ) ४

११) चारवटा सिधा रेखाले बनेको बन्द आकृतिलाई के भनिन्छ ?

क) त्रिभुज ख) चर्तुभुज ग) कोण घ) वृत्त

- १२) ३ अङ्कको सवैभन्दा सानो संख्या कुन हो ?
 क) १०० ख) २०० ग) ९०० घ) ३००
- १३) $X=५$ भए $२X$ को मान कति हुन्छ ?
 क) ५ ख) १० ग) १५ घ) २०
- १४) २ ले १४४ लाई भाग गर्दा भागफल कति हुन्छ ?
 क) ७२ ख) ६४ ग) ७२ घ) ५२
- १५) $a=२$ र $b=३$ भए $a+b$ को मान कति हुन्छ ?
 क) ५ ख) ६ ग) ४ घ) ८
- १६) कोण नाप्न प्रयोग गरिने साधनलाई के भनिन्छ ?
 क) स्केल ख) प्रोटेक्टर ग) कम्पास घ)सिसाकलम
- १७) ९० डिग्री भन्दा साना कोणहरूलाई के भनिन्छ ?
 क) न्यूनकोण ख) समकोण ग) अधिककोण घ) वृहतकोण
- १८) तीन अङ्कको सवैभन्दा ठूलो संख्याबाट तिन अङ्कको सवैभन्दा सानो अङ्क घटाउँदा कति हुन्छ ?
 क) ८९९ ख) ९९९ ग) ९०० घ) ९९०
- १९) १ कस्तो संख्या हो ?
 क) संयुक्त संख्या ख) रुढ संख्या ग) वर्ग संख्या घ) कुनै पनि होइन
- २०) तलका मध्ये कुन चाँही रुढ संख्या हो ?
 क) १ ख) २ ग) ४ घ) ९

सामुदायिक विद्यालयमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकनको प्रभाव

अनुसूची- ५

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीका सम्पूर्ण विधि र आधारहरू उपयोगमा ल्याइएको विद्यालय (पोर्टफोलियो व्यवस्थापन समेत) गरेको विद्यालय श्री वैरिया माध्यामिक विद्यालय, वैरिया र निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली नअपनाइएको तथा केही आधारहरू मात्र उपयोगमा ल्याइएको विद्यालय श्री निजानन्द राष्ट्रिय प्राथमिक विद्यालय जिरौनाका कक्षा ३ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको गणित विषयको स्तरीकृत उपलब्धि परीक्षण प्राप्त गरेका उपलब्धि प्राप्ताङ्कहरूको मध्यकहरूको अन्तरको विश्वसनियता परीक्षण :

टि-परीक्षण - $N= 15$ जना * $N < 30$

शून्य परिकल्पना : निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली पूर्णरूपमा लागु गरिएका

विद्यालयका विद्यार्थीहरू र निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गरिएका

/आंशिकरूपमा लागु गरिएका विद्यालयका विद्यार्थी उपलब्धिस्तरमा कुनै सार्थक फरक

छैन ।

श्री वैरिया माध्यामिक विद्यालय (CAS)			श्री निजानन्द राष्ट्रिय प्राथमिक विद्यालय जिरौना (Non-CAS)		
x_1	$x^2_1(x_1 - Zm_1)$	x^2_1	x^2	$x^2(x^2 - Zm^2)$	x^2_2
85	85-78=7	49	70	70-68=2	4
90	90-78=12	144	85	85-68=17	289
70	70-78=-8	64	65	65-68=-3	9
65	65-78=-13	169	50	50-68=-18	324
95	95-78=17	289	80	80-68=12	144
85	85-78=7	49	80	80-68=12	144
60	60-78=-18	324	55	55-68=-13	289
70	70-78=-8	64	65	65-68=-3	9
85	85-78=7	49	60	60-68=-8	64

90	90-78=12	144	75	75-68=7	49
75	75-78=-3	9	65	65-68=-3	9
70	70-78=-8	64	90	90-68=22	484
80	80-78=2	4	65	65-68=-3	9
55	55-78=-23	529	75	75-68=7	49
90	90-78=12	144	40	40-68=-28	784
X_1 1175		X_1^2 2095	X_2 1020		X_2^2 2660

$$M_1 = \frac{X_1}{N} \times \frac{1175}{15} = 78.33 \quad M_2 = \frac{X_2}{N} \times \frac{1020}{15} = 68$$

अब Pooled SD वा † गणना गर्दा,

$$\begin{aligned} \dagger X & \sqrt{\frac{x_1^2 \Gamma + x_2^2}{f_{N_1} Z_{1A} + f_{N_2} Z_{1A}}} \\ & X \sqrt{\frac{2095 \Gamma + 2660}{f_{15} Z_{1A} + f_{15} Z_{1A}}} \\ & X \sqrt{\frac{4755}{14 + 14}} = X \sqrt{24.26} = 4.92 \end{aligned}$$

अब SE_D अथवा †_D † $\sqrt{\frac{1}{N_1} \Gamma \frac{1}{N_2}}$

$$\begin{aligned} & X 4.92 \sqrt{\frac{1}{15} \Gamma \frac{1}{15}} \\ & = 4.92 \sqrt{\frac{1 \Gamma 1}{15}} \\ & = 4.92 \times \sqrt{\frac{2}{15}} \\ & = 4.92 \times \sqrt{0.133} \\ & = 1.79 \\ & \dots SE_D \text{ or } \dagger_D = 1.79 \\ & ca, t = \frac{M_1 - M_2}{\dagger_D} = \frac{78.33 - 68}{1.79} = 5.58 \end{aligned}$$

यहाँ $N < 30$ भएको अवस्थामा,

$$\begin{aligned} \text{स्वतन्त्रताको मात्रा (d.f)} & = N_1 + N_2 - 2 \\ & = 15 + 15 - 2 \\ & = 28 \end{aligned}$$

अव स्वतन्त्रताको मात्रा 28 दुई पुच्छे परीक्षणको 5% सार्थकता तहमा t को टेवुलमान 2.763 देखिन आउंछ ।

यहाँ $T_{cal} = 5.58$

$T_{tab} = 2.763$

$\dots T_{cal} > T_{tab}$

यहाँ गणना गरिएको T को मान टेवुलमानको T को भन्दा वढी भएकोले शुन्य परिकल्पना अस्वीकार गरिन्छ । तसर्थ भन्न सकिन्छ कि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन लागु गरिएका विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उपलब्धि स्तर, नगरिएका विद्यालयको विद्यार्थीको उपलब्धि स्तर भन्दा वढी हुन्छ । अर्थात निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीले विद्यार्थीहरूको उपलब्धि स्तरमा सकारात्मक प्रभाव पार्छ ।

सामुदायिक विद्यालयमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकनको प्रभाव

अनुसूची-६

स्तरीकृत उपलब्धि परीक्षणमा सहभागी विद्यार्थी र प्राप्त गरेका प्राप्ताङ्क

विद्यालयको नाम: श्री वैरिया माध्यामिक विद्यालय, वैरिया,चितवन

कक्षा: ३

छनौट विद्यार्थी संख्या- १५ जना

जम्मा विद्यार्थी संख्या- २२ जना

छनौट विधि: सम्भावना युक्त नमुना

पूर्णाङ्क- १००

छनौट

विषय: गणित

प्रश्नहरूको प्रकृति: वस्तुगत (२० वटा)

क्र.स.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क
१	लक्ष्मण ढकाल	५×१७ प्रश्न=८५
२	उमेश पन्त	५×१८ प्रश्न=९०
३	वासुदेव जोशी	५×१४ प्रश्न=७०
४	राजेन्द्र महत	५×१३ प्रश्न=६५
५	टेकराज अर्याल	५×१९ प्रश्न=९५
६	निता विश्वकर्मा	५×१९ प्रश्न=९५
७	लक्ष्मी परियार	५×१२ प्रश्न=६०
८	किरण गरुङ्ग	५×१४ प्रश्न=७०
९	दिनेश चौधरी	५×१७ प्रश्न=८५
१०	पद्मा सेन्चुरी	५×१८ प्रश्न=९०
११	सुरेन्द्र तमाङ्ग	५×१५ प्रश्न=७५
१२	कौशिला वि.क.	५×१४ प्रश्न=७०
१३	कमलेश कुमार कर्ण	५×१६ प्रश्न=८०
१४	कमला नेपाली	५×११ प्रश्न= ५५
१५	उत्तम शाह	५×१४ प्रश्न=९०
	जम्मा	११७५

सामुदायिक विद्यालयमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकनको प्रभाव

अनुसूची-७

स्तरीकृत उपलब्धि परीक्षणमा सहभागी विद्यार्थी र प्राप्त गरेका प्राप्ताङ्क

विद्यालयको नाम: श्री निजानन्द रा.प्रा.वि, जिरौना,चितवन

कक्षा: ३

छनौट विद्यार्थी संख्या- १५ जना

जम्मा विद्यार्थी संख्या- २७ जना

छनौट विधि: सम्भावना युक्त नमुना

पूर्णाङ्क- १००

छनौट

विषय: गणित

प्रश्नहरूको प्रकृति: वस्तुगत (२० वटा)

क्र.स.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क
१	हरी प्रसाद पन्त	५×१४ प्रश्न=७०
२	हर्क वहादुर विश्वकर्मा	५×१७ प्रश्न=८५
३	सरिता दर्नाल	५×१३ प्रश्न=६५
४	दिपेन्द्र नेपाल	५×१० प्रश्न=५०
५	चाँदनी चौधरी	५×१६ प्रश्न=८०
६	इन्द्र वहादुर घिसिङ्ग	५×१६ प्रश्न=८०
७	शेर वहादुर पाख्रिन	५×११ प्रश्न=५५
८	उषा नेपाली	५×१३ प्रश्न=६५
९	पदम वहादुर घिमिरे	५×१२ प्रश्न=६०
१०	देवी घलान	५×१५ प्रश्न=७५
११	अजय ताम्राकार	५×१३ प्रश्न=६५
१२	जयराम सार्कि	५×१८ प्रश्न=९०
१३	त्रिलोक श्रेष्ठ	५×१३ प्रश्न=६५
१४	जमुना थारु	५×१५ प्रश्न=७५
१५	निशा महतो	५×८ प्रश्न=४०
	जम्मा	१०२०